

ӘЛ-ФАРАБИ атындағы ҚАЗАҚ ҰЛТТЫҚ УНИВЕРСИТЕТІ

МӘДЕНИАРАЛЫҚ
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС
ҚАЗАҚША-ОРЫСША ТЕРМИНДЕР
ОҚУ СӨЗДІГІ

Алматы
«Қазақ университеті»
2016

ӘОЖ
КБЖ
М

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
филология және әлем тілдері факультетінің
Ғылыми кеңесі және Редакциялық-баспа кеңесі
шешімімен ұсынылған
(№3 хаттама 9 наурыз 2015 жыл)*

*«2014 жылдың жоғары оқу орнының үздік оқытушысы»
мемлекеттік грантымен қаржыландырылды*

Рецензенттер:

филология ғылымдарының докторы **Б.Қ. Мұрзалина**
филология ғылымдарының докторы **С.Ж. Баяндина**
филология ғылымдарының докторы **Г.Е. Надирова**

Құрастырушылар:

Г.Б. Мәдиева, Ж.Р. Сейтметова, М.М. Мәмбетова, Д.Б. Мәдиева

Мәдениаралық қарым-қатынас. Қазақша-орысша терминдер оқу сөздігі / құраст.: Г.Б. Мәдиева, Ж.Р. Сейтметова, М.М. Мәмбетова, Д.Б. Мәдиева. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 89 б.

ISBN 978-601-04-1808-0

Бұл сөздік мәдениаралық қарым-қатынас бойынша студенттер, магистранттар, Ph.D докторанттарына және мәдениаралық қарым-қатынас мәселелеріне қызығушылық танытушы барша қауымға арналып кредиттік оқыту технологиясына сәйкес дайындалған қазақ және орыс тілдерінде бекітілді оқу сөздігін құрастыру тәжірибесін көрсететін сөздік. Сөздікте әртүрлі мәдениет иелерінің коммуникация мәселелерін зерттеу, оқыту және сипаттау мақсатында қолданылатын негізгі терминдер мен ұғымдар берілген. Мәдениаралық қарым-қатынас пәнінен басқа, бұл сөздікті *Тіл біліміне кіріспе, Жалпы тіл білімі, Тіл теориясы, Лингвомәдениеттану, Этнолингвистика, Лингвоелтану, Тілдік қатынас, Қақтығыстану, Әлеуметтік лингвистика, Лексикология, Лексикография* секілді пәндерді оқытуда да пайдалануға болады.

ӘОЖ
КБЖ

© Құраст.: Мәдиева Г.Б., Сейтметова Ж.Р.,
Мәмбетова М.М., Мәдиева Д.Б., 2016
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2016

ISBN 978-601-04-1808-0

КІРІСПЕ

Барлық әлеуметтік-саяси салаларда болып жатқан интеграция және жаһандану үдерістерін сипаттайтын қазіргі әлем көптеген адамдар, социумдар, мемлекеттердің өзара әрекеттестігіне ықпал ететін «ашық қоғам» ұғымымен тығыз байланысты. Бұл шынайылық коммуникативтік өріс пен адам өмірінің әртүрлі салаларындағы тұлғаралық, этносаралық және мәдениаралық белсенді коммуникацияның айтарлықтай кеңеюіне соқтырмай қоймады. Белгілі психолог Дэвид Мацумотоның пікірінше, жалпы қарым-қатынастың өзі бұл – «адамдар арасында болатын білім, идея, ой-пікір, ұғымдар (концептілер) мен эмоциялар алмасу» деген сөз. Сөз жоқ, бұл алмасу жеке адамдарда, тұтас әлеуметтік немесе этникалық ұжымдарға тән менталитетте, әдет-дағдыда, салт-дәстүрде, тілдік айырмашылықтардағы сәйкессіздіктермен айқындала алатын қандай да бір қиындықтарсыз болмайды.

Осыған орай қарым-қатынасқа түсетін әртүрлі мәдениет иелері арасында серіктестің іс-әрекеті салдарынан пайда болатын түсініспеушілік, қақтығыстық жағдайға дейін жетуі мүмкін. Қарым-қатынас психологиясына сүйенсек, адамдар өздерінің орталарында қалыптасқан стереотиптер, тәртіптер мен әдеп нормаларға байланысты ойлап, әрекет етеді. Сол себепті өзгенің мәдениетін өзінің мәдениеті негізінде ғана көреді. Мысалы, болгарлар келісімді басты екі жаққа шайқау арқылы білдірсе, келіспеуді басты кеуде тұсына ию арқылы білдіреді екен. Керісінше, жапондықтар басты шайқау арқылы сөйлеушінің назарын өзіне аударады. Бұл жайттар қазақ, қырғыз, орыс, белорус, украин және т.б. мәдениеттеріне қайшы келіп, кішігірім түсінбестіктен бастап түсініспеушілікке дейін, тіптен қарым-қатынастың үзілуіне дейін әкелуі мүмкін. Мамандардың айтуынша, «орыстарда жоғалтуды немесе сәтсіздікті көрсететін ым-ишарат хорваттарда сәттілік пен рахаттануды білдіреді екен. Француз бен итальян белгілі бір идеяны ақымақтық деп есептесе, өз басын соғады. Ал неміс алақанымен өзін ұру арқылы: «Иә, сен есіңнен ауысқансың» дегенді ұғындырғысы келсе, британдық пен испандықтар дәл осы ым-ишаратпен өзіне көңілі толатынын айтқысы келеді екен»¹. Егер испандықтар өздері кездесуге шақырып немесе өздері белгілі бір күнді белгілемесе, кездесуге мүлдем келмей қалуы да мүмкін. Алайда олар қарсылығын бірден білдірмеуі мүмкін, керісінше, кездесудің болу ықтималдылығын анық білдірмейтін келісім беруі де мүмкін. Тағы бір мысалға көңіл бөлейік: ағылшындар акценттің түрі

---

¹<http://www.addere.ru/re3.htm>

мен сипатына қарай адамның қандай әлеуметтік топқа жататындығын бірден ажырата алады екен. «Дауысты дыбыстарды созынқырап айту мен сөйленістің баяу болуы көп уақыттан бері кемшілік болып есептелмейді және ол «оксфордтық акцент» немесе «Би-Би-Си-дің айтылуы» деп аталып жүр. Бұл осылай сөйлейтін адамдарға белгілі бір мүмкіндіктер де береді екен. Бұдан да маңыздысы – лексикон <...>. Ағылшындар түстікке «түскі астың» орнына «ланч», ал «тәттінің» немесе «үшінші тағамның» орнына «пудинг» жейтіндерді; «демалыс бөлмесінің» немесе «залдың» орнына «қонақ бөлмесінде», «диванда» емес «софеде» отыратындарды, «туалетте» емес «әжетханаға» баратындарды бірден ажыратады. Бір қоғамдық топты екіншісінен ажыратып тұратын бұлардан басқа да сөздер толып жатыр»².

Ұлттық ерекшеліктердің сәйкес келмейтіндігін көрсететін бірнеше белгілерді көрсетуге болады. Бір қарағанда олардың маңыздылығы көрінбеуі мүмкін. Алайда бұлар әртүрлі мәдениет, әлеуметтік және конфессиялық топ өкілдерінің арасындағы қарым-қатынасты қиындатып отыр. Осыған байланысты әртүрлі лингвомәдени социум өкілдерімен байланысқа түсер алдында тек қана вербалды ғана емес, сонымен қатар бейвербалды қарым-қатынасты білудің маңыздылығы көрінеді. Әртүрлі ғылыми бағыт (психология, социология, мәдениеттану, этнография, этнология, лингвомәдениеттану, этнолингвистика және т.б.) мамандарының этникалық топтар тілі мен мәдениетін мақсатты түрде зерттеуі ұлттық ойлау, мәдени құндылықтар, әртүрлі ұлттардың мінез-құлық модельдері стереотиптерінің ерекшеліктерін анықтауға, сондай-ақ өзге мәдениетті түсінуге көмектеседі.

Ғалымдардың қарастырып жүрген мәселелерінің шеңбері өте кең: мәдениет, мәдениаралық коммуникация, тұлғаралық коммуникация, этносаралық коммуникация, кросс-мәдени коммуникация, толеранттылық т.б. ұғымдардың анықтамасын, адамның ойлаумен (танымы), мәдениетпен және тілмен байланысын зерттеу, вербалды және бейвербалды ұлттық қарым-қатынас құралдарының, мінез-құлықтың этникалық стереотиптерін, сәйкестіліктің түрлерін, гендерлік стереотиптерді, айырмашылықтарды және т.б. анықтау мен сипаттау. Мақсаты жоспарлы түрде мәдениетті, әртүрлі халықтардың менталитеттерін жан-жақты зерттеу болып табылатын институттар, орталықтар мен бөлімдер бар. Университеттерде этнография, этнология, мәдениаралық коммуникация саласындағы мамандарды дайындауға бағытталған білім траекториясы бар мамандықтар ашылған.

---

²Э. Майол, Д. Милстед. Эти странные англичане. – Изд-во: Эгмонт, 1999.

Қазақстанның әртүрлі ғылым салаларының ғалымдары мәдениаралық коммуникация мәселесіне ерекше көңіл бөліп отыр. Өйткені Қазақстан – типологиялық және генетикалық жағынан әртүрлі тілде сөйлейтін полиэтникалық, мультимәдени және көпконфессиялы ел. Бұл әртүрлі тілдер мен мәдениеттерді үйрететін білім бағдарламалары құрастырылған және сәтті жұмыс істеп жатқан ЖОО-дағы мамандардың бағыттарын анықтады. Мәдениаралық коммуникация мәселесі әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті филология және әлем тілдері факультетінде оқытылады. Өйткені бұл факультетте *Шет тілі: екі шет тілі, Шетел филологиясы* (батыс тілдері – ағылшын, француз, испанс), *Шетел филологиясы* (шығыс тілдері – араб, корей, қытай, жапон, парсы, хинди, түрік), *Аударматану* (қазақ және ағылшын, орыс және ағылшын, қазақ және араб, қазақ және қытай және т.б.) және өзге де мамандықтар бар. Бұл мамандықтардың сипаты мен ерекшелігі осы мамандықтардың білім траекториясының әр деңгейіне (бакалавр, магистратура, докторантура) *Тіл және мәдениаралық коммуникация, Мәдениаралық коммуникация, Мәдениаралық коммуникация және шет тілдерін үйрету, Мәдениаралық коммуникация мәселелері, Лингвоелтану, Мәдениаралық коммуникация теориясы мен практикасы, Мәдениаралық коммуникация және аударма мәселелері* және т.б. пәндерді енгізуге себеп болды, олардың метатілі қандай да бір дәрежеде Қазақстанда ғылыми бағыт ретінде дамып келе жатқан, оқу сөздігі ретінде лексикографиялық сипаттауды қажет ететін мәдениаралық коммуникация терминдері мен ұғымдарын қамтиды.

Оқыту тәжірибесі көрсеткендей, бұл пәндердің екі тілде: қазақ және орыс тілінде оқытылуына байланысты мәдениаралық коммуникация бойынша екітілді сөздіктерді құрастыру қажеттілігі туындап отыр. Оның міндеттері: оқыту тәжірибесінде екі тілде қолданылатын мәдениаралық коммуникация терминологиясын жүйелеу, кодтау, ретке келтіру мен лексикографиялық сипаттау. Бұл жағдай мәдениаралық коммуникация бойынша екітілді қазақ-орыс оқу сөздігін құрастыруға себеп болды. Сөздікті құрастырушылар оған әлемдік тәжірибеде қолданылып келе жатқан негізгі терминдер мен ұғымдарды енгізуге тырысты. Осы мақсатта мәдениаралық қарым-қатынас, лингвоелтану, қақтығыстану, тілдік контакт бойынша әртүрлі оқулықтар, оқу-әдістемелік құралдар, лексикографиялық дереккөздер талданды. Олар: *Введение в теорию межкультурной коммуникации: учебное пособие* (Садохин А.П.), *Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов* (Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П.), *Введение в теорию межкультурной коммуникации* (Гришаева Л.И., Цурикова Л.В.), *Россия и*

США. Введение в межкультурную коммуникацию: учебное пособие (Леонтович О.А.), *Язык и межкультурная коммуникация* (Учебное пособие, Тер-Минасова С.Г.), *Проблема стереотипов в межкультурной коммуникации*// *Россия и Запад: диалог культур* (Рёш О.), *Словарь по межкультурной коммуникации. Понятия и персоналии* (Зинченко В.Г., Зусман В.Г. және т.б.), *Словарь терминов межкультурной коммуникации* (Жукова И.Н., Лебедев М.Г. және т.б.) және т.б.

Бұл оқу сөздігі ЖОО-ның студенттері, магистранттары мен докторанттарына, оқытушыларға арналған. Ол мәдениаралық коммуникация саласы бойынша жас мамандардың ғылыми-тәжірибелік дайындығын шыңдауға, мәдениаралық қарым-қатынасты зерттеу дағдыларын игеру мақсатында базалық терминологиямен танысу арқылы мәдениаралық құзыреттілікті қалыптастыруға көмектеседі.

Сөздік әліпбилік жүйемен құрастырылған. Сөздіктің құрылымы кіріспеден және негізгі бөлімнен тұрады. Негізгі бөлім қазақ және орыс тілді терминдерді қамтиды. Бұдан басқа сөздік құрылымына *Мәдениаралық коммуникациядағы құзыреттілікті қалыптастыру модельдері, Тұлғааралық коммуникацияның модельдері, Мәдениаралық коммуникацияның негізгі теориялары, Қостілді коммуникацияда қолданылатын терминдер көрсеткіші*: қазақ-орыс, орыс-қазақ, орыс-ағылшын.

Сөздік құрастырушылары 2010 жылғы «Лингвистика», «Шетел филологиясы» мамандығының магистранттары М. Атымқұловаға, Г. Бөрібаеваға, А. Назароваға, Ж. Нұрымбаеваға, Д. Тұрсынбаеваға 2011-2012 жылғы «Мәдениаралық коммуникация метатілі» атты ғылыми жоба түріндегі сөздікті апробациялау жұмыстарына белсенді қатысқандары үшін алғыс білдіреді. Сондай-ақ сөздікті құрастырушылар жалпы тіл білімі және еуропа тілдері кафедрасының маманы А. Қартабаеваға сөздіктің көрсеткіштерін тексеруге белсене атсалысканы үшін алғыс білдіреді.

НЕГІЗГІ ТЕРМИНДЕР МЕН ҰҒЫМДАР

А

Аккультурация (лат. *acculturare* > *ac* к + *cultura* білім, даму) ағылш. *Acculturation* – мәдениеттердің өзара ықпалдану үдерісі (мәдени құндылықтармен алмасу), бір халықтың басқа халықтың мәдениетін толық немесе жартылай қабылдауы. *Аккультурация* мен *ассимиляцияны* ажырата білу қажет, себебі *ассимиляция нәтижесінде* басқа едәуір басыңқы, доминантты халықпен тығыз байланысы салдарынан бір халық өз тілі мен мәдениетінен толық айырылады. Сонымен бірге, А. толық ассимиляцияға апарар жолындағы бірінші саты бола алады. Әрбір адам А. үдерісінде ең маңызды екі мәселені бір уақытта шешеді: өз мәдени сәйкестілігін сақтау және бөгде мәдениетке қосылу. Бұл мәселелерді шешуде **А. төрт негізгі стратегиялары қолданылуы мүмкін:** *ассимиляция, сепарация, маргиналдану және интеграция.* Р. Билз, Р. Линтон, Р. Редфилд және М. Херскович сияқты антропологтардың пікірінше: «Аккультурация түрлі мәдениетке жататын топ тұлғаларының үздіксіз қарым-қатынаста болғанда байқалады, соның салдарынан бір немесе екі топтың да төлтума үлгідегі мәдениеттің өзгеруіне әкеледі». А. мақсаты – мәдениеттердің интеграциясы, соның нәтижесінен космо-дәниетті немесе мультимәдениетті тұлғаның қалыптасуы.

Ақиқат өмір ағылш. *Real world* – адамнан тәуелсіз объек-

Аккультурация (лат. *acculturare* > лат. *ac* к + *cultura* образование, развитие) англ. *Acculturation* – процесс взаимовлияния культур, полное или частичное восприятие одним народом культуры другого народа. Помимо *аккультурации* выделяется *ассимиляция*, в результате которой происходит утрата родного языка и культуры одним народом при его контакте с доминирующим. А. может быть первой ступенью на пути к полной ассимиляции. В процессе А. индивид решает две значимые проблемы: сохранить свою культурную идентичность и включиться в чужую культуру. При решении этих проблем возможны четыре основные стратегии А.: *ассимиляция, сепарация, маргинализация и интеграция.* По мнению антропологов Р. Билза, Р. Линтона, Р. Редфилда и М. Херсковича, «аккультурация проявляется тогда, когда группы лиц, имеющие разные культуры, приходят в непрерывное общение с последующими изменениями в оригинальной модели культуры одной или обеих групп». Цель А.: интеграция культур, дающая в результате бикультуральную или мультикультуральную личность.

Реальный мир англ. *Real world* – объективная действи-

тивті болмыс (ақиқат), оны қоршаған дүние.

Ассимиляция (латын *assimilatio* – ұқсау) ағылш. *Assimilation* – *аккультурацияның* бір түрі, адам өз мәдениетінің нормалары мен құндылықтарынан бас тартып, өзге мәдениеттің құндылықтарын және нормаларын толық қабылдау. Зерттеушілердің мәліметіне сәйкес, тұрғылықты тұратын жерге келген эмигранттар (уақытша келгендерге қарағанда) ассимиляциялануға тырысады. Сонымен бірге білім алуға немесе экономикалық себептермен келген адамдарда А. жеңіл өтеді. Ал, қандай да бір себептермен өз отанын тастап кетуге мәжбүр болған босқындар, отанымен байланыстардың үзілуіне психологиялық тұрғыдан қарсыласады және А. үдерісі оларда әлдеқайда қиын және ұзағырақ өтеді.

Аттракция ағыл. *attraction* тартылыс, ұмтылыс – басқа адамға бағытталған қатынас. Адамдардың бір-біріне деген қызығушылықтың пайда болуына себепші болады. А-ға байланысты индивид бірлескен іс-әрекетке қатыстырылады. А-ның *сыртқы* және *ішкі факторлары* бар.

Аттракцияның ішкі факторлары ағылш. *Internal factors of attraction* – бұл адамдар өзара қарым-қатынасқа түсуі, яғни тұлғааралық қарым-қатынас үрдісі-

тельность, существующая независимо от человека, мир, окружающий его.

Ассимиляция (лат. *assimilatio* уподобление) англ. *Assimilation* – вид *аккультурации*, при котором индивид, отказываясь от норм и ценностей родной культуры, полностью принимает ценности и нормы иной культуры. Эмигранты, прибывающие на постоянное место жительства, ориентируются на А. У людей, получающих образование в другой стране или по экономическим причинам, А. проходит довольно легко. Мигранты, беженцы, покинувшие свою родину в силу определенных причин, психологически не готовы к полному отрицанию своей родины, в связи с этим процесс А. идет у них намного сложнее и дольше.

Аттракция от англ. *attraction* притяжение, тяготение – установка на другого человека. А. обуславливает интерес людей друг к другу. В соответствии с А. индивид вовлекается в совместную деятельность. Выделяют *внешние факторы аттракции* и *внутренние факторы аттракции*.

Внутренние факторы аттракции англ. *Internal factors of attraction* – группа факторов, вызванных процессом межличностного общения, когда люди

нен туындаған факторлар тобы. А.і.ф. жататын: қарым-қатынас бойынша серіктестің физикалық тартымдылығы; қарым-қатынас бойынша серіктестер арасындағы ұқсастық факторы; қарым-қатынастың көрсету стилі; қарым-қатынас үдерісіндегі серіктеске деген дербес қатынасты білдіру.

Аттракцияның сыртқы факторлары ағылш. *External factors of attraction* – А. сыртқы факторларына, яғни өзара әрекеттесу үдерісіне тікелей қатысы жоқ келесілерді жатқызуға болады: А. деген қажеттілік; қарым-қатынас бойынша серіктестердің эмоционалды күйі; серіктестердің кеңістікті жақындығы.

Аффилиация қажеттілігі ағылш. *Need for affiliation* – басқа адамдармен жақсы қатынас құру және байланыс сақтау қажеттілігі, ұнауға, өзіне назар аудартуға ниеттену, өзін маңызды және бағалы тұлға ретінде сезіну.

начинают общаться друг с другом, К В.ф.а. относятся: физическая привлекательность партнера по общению; фактор сходства между партнерами по общению; выражение личного отношения к партнеру; демонстрируемый стиль общения.

Внешние факторы аттракции англ. *External factors of attraction* – группа факторов, не связанных непосредственно с процессом взаимодействия: *потребность в аффилиации*; эмоциональное состояние партнеров по общению; пространственная близость партнеров.

Потребность в аффилиации англ. *Need for affiliation* – потребность создавать и поддерживать удовлетворительные отношения с другими людьми, желание привлекать внимание, интерес, нравиться, чувствовать себя ценной и значимой личностью.

Ә

Әдет-ғұрып (лат. *usus, consuetudo*) ағылш. *Custom* – әлеуметтік өмір саласында дәстүр бойынша қалыптасқан тәртіп реті, қоғам қолдаған жүріс-тұрыстың көптеген үлгісі. Ә.-ғ. этикетке қарағанда, адамдардың көпшілігіне тән. Ә.-ғ-тар жүріс-тұрыстың дәстүрлі формасы ретінде пайда болған, оның арқасында мәдени тұрақтылық қамтамасыз

Обычай (лат. *usus, consuetudo*) англ. *Custom* – традиционно установившийся в определенной сфере социальной жизни порядок поведения, одобренные обществом массовые образцы действий. О. характерны для большинства людей, тем самым отличаются от манер и этикета. О. регулируют взаимоотношения между людьми (родствен-

етіледі. Негізінен ә.-ғ-тар адамдар арасындағы қарым-қатынасты реттеп, тәртіпке салып отыруы керек (жақын және алыс туыскандардың, таныстардың, көршілер, адамдардың өз үйінен тыс, көпшілік бар жердегі жүріс-тұрысы/тәртібі, таныс және бейтаныс адамдармен байланыс этикеті және т.б.). Ә.-ғ-дың регулятивті рөлі: олар белгілі жағдайларда қатаң тұрақты тәртіпке бағынуды талап етеді. Ә. бұзғандарға бейресми санкциялар қолданылады: қолдамай, оқшаулау, кінәлау, ұялту, бетіне басу, жазғыру.

Әлемнің мәдени бейнесі (ӘМБ) ағылш. *Cultural worldview* – өзінің және өзге елдер мәдениетінің ділі, нормалары, әдет-ғұрпы, құндылықтары, мінез-құлықтары, жайында ой-танымдар мен пайдалы білімдер жиынтығы. ӘМБ мәдениеттің пайда болу мен даму үрдісінде бірте-бірте қалыптасады. Түрлі мәдениеттерге жататын адамдар өмірді, болмысты әр қалай сезінеді және қабылдайды, сол арқылы өздерінің қайталанбас «әлем бейнесін» жасайды, соның нәтижесі ӘМБ болып табылады. Бұл болмысқа және өмірге қатысты түсініктер мен білімнің түрлілігі әр елдің мәдениетіне қайталанбас сипат беріп, бірінен бірін оңай ажыратуға толықтай мүмкіндік жасайды. Әрбір мәдениетке, ол әлеуметтік топтың тәжірибесі негізінде болсын, не жеке тұлғаның

никами, знакомыми, соседями, публичное поведение человека вне дома, этикет общения со знакомыми и незнакомыми людьми и др.). Регулятивная роль О.: строго установленное поведение в определенных ситуациях. К нарушителям применяются неформальные санкции – неодобрение, изоляция, порицание.

Культурная картина мира (ККМ) англ. *Cultural worldview* – совокупность рациональных знаний и представлений о ценностях, нормах, нравах, менталитете собственной культуры и культур других народов. ККМ формируется в процессе возникновения и существования этой культуры в определенных природных и социальных условиях. ККМ – результат того, что и как в различных культурах люди воспринимают, чувствуют и переживают мир. В процессе познания мира, на основе коллективного и индивидуального опыта создается самобытная, особая «картину мира», представление о мире, т.е. ККМ, определяет ее отличие от других культур.

танымынан пайда болған болсын, бәріне де өзіндік ӘМБ тән болып келеді.

Әлемнің тілдік бейнесі (ӘТБ) ағылш. *Linguistic/Language worldview* – әлемнің мәдени көрінісі арқылы шынайылықты көрсетеді. Тіл өзіне бағындырып, әлемді түйсініп қабылдауды ұйымдастырады. Адамды қоршаған шынайы әлем тіл арқылы көрініс тауып, ӘТБ қалыптастырады. Бұл бейне әлемнің мәдени бейнесімен тығыз байланысты, онымен үздіксіз қарым-қатынас-та болады.

Әлеуметтену ағылш. *Socialization/ Socialisation*) – жеке адамның мәдени нормалар мен әлеуметтік рөлдерді игеру үдерісі, соның арқасында жеке тұлғаның әлеуметтік ортаға үйлесімді түрде енуі, қоғамның құндылықтар жүйесін игеруі. Бұл адамның әлеуметтік тұлғаға айналуына алып келеді және оның сол ортада қызмет атқаруына жағдай туғызады. Күнделікті тәжірибеде қоғамдық өмірдің әр түрлі салаларынан ақпарат алу барысында адам қоғамға адекватты әлеуметтік және мәдени жеке тұлға ретінде қалыптасады.

Әлеуметтік-мәдени бейімделу ағыл. *Sociocultural adaptation* – жаңа мәдениетке және қоғамға тез және еркін бейімделу. Күнделікті проблемаларды түрлі әлеу-

Языковая картина мира (ЯКМ) англ. *Linguistic/Language worldview* – отражение реальности через культурную картину мира посредством языка. Язык подчиняет себе, организует восприятие мира его носителями. ЯКМ тесно связана с культурной картиной мира, находится в непрерывном взаимодействии с ней, восходит к реальному миру, окружающему человека.

Социализация англ. *Socialization/Socialisation*) – процесс усвоения индивидом культурных норм и социальных ролей, в результате которого происходит превращение человека в социального индивида. В ходе повседневной практики, приобретения информации о разных сторонах общественной жизни, человек формируется как личность, социально и культурно адекватная обществу. С. – гармоничное вхождение индивида в социальную среду, усвоение им системы ценностей общества, что позволяет ему успешно функционировать в качестве полноценного члена общества.

Социокультурная адаптация англ. *Sociocultural adaptation* – умение свободно ориентироваться в новой культуре и обществе, решать повседневные

меттік ұжымдарда шешу қабілеттілігі: отбасында, тұрмыста, жұмыс пен мектепте.

Әлеуметтік сәйкестілік, әлеуметтік сәйкестіндіру ағыл. *Social identity* – үдерісінің біреуі: топ ішіндегі қарым-қатынастар тұрақтанған сайын, жалпы топтық қасиеттерге қарағанда, жеке тұлғалық қасиеттердің психологиялық тұрғыдан маңыздылығы кеми бастайды. э.с. әлеуметтік органы топтарға бөледі, адамды белгілі бір қоғамға, әлеуметтік топқа өзінің қатыстылығын сезіндіреді.

проблемы в различных социальных коллективах: семье, в быту, на работе, в школе.

Социальная идентичность англ. *Social identity* – один из процессов социальной идентификации: по мере стабилизации отношений внутри группы, индивидуальные свойства становятся психологически относительно менее важными, чем общие групповые свойства. С.и. организует социальный мир в группы и устанавливает отношения, определение самого человека как члена какой-либо группы.

Б

Бейвербалды қарым-қатынас ағылш. *Non-verbal communication* – белгілі бір тілдік емес белгілермен және символдармен – бейвербалды хабарлармен алмасу, сонымен қатар оларды түсіну, интерпретациялау. Тарихи тұрғыда бейвербалды қарым-қатынас құралдары тілден бұрын пайда болған. Осы белгілер мен символдардың ішінде әр мәдениеттің өзіне тән және айналадағыларға түсінікті мән жатыр. Қажет болған жағдайда олар тек кейбіреулерге ғана түсінікті мағынаны оңай білдіре алады (қарапайым жөтел басшылықтың келе жатқанын білдіретін белгі-сигнал бола алады). Бейвербалды хабарлар кең көлемдегі ақпаратты беруге қабілетті.

Невербальная коммуникация англ. *Non-verbal communication* – обмен невербальными сообщениями, т.е. определенными неязыковыми знаками и символами, а также их интерпретация. Невербальные средства коммуникации исторически развились раньше, чем язык. В каждой культуре за знаками и символами закреплено определенное значение, понятное окружающим. В случае необходимости им можно придать смысл, понятный лишь нескольким посвященным (так, покашливание может стать знаком-сигналом, предупреждающим о появлении руководства). Невербальные сообщения способны передавать обширную информацию.

Бейімделу (латын *adapto* бейімделемін) ағылш. *Adaptation* – бөгде мәдениеттегі өмірге бейімделу. Маңызды нәтижесі: қоршаған ортаға байланысты жеке немесе топтық санадағы тұрақты өзгерістер. Адам өз мәдениетінің құндылықтарына қауіпті сезінбей, өзін уақытша бөгде мәдениетке қатысты қолайлы жағдайда ұстай алады. Б. кезеңі жүріс-тұрыс үлгілерінің және альтернативті коммуникативтік біліктіліктің дамуын талап етеді. Б. эмпатиядан (ниет білдіру, көңіл ортақтығы) басталып, плюрализмнің қалыптасуымен аяқталады. Бейімделудің үш түрі бар: *психологиялық Б.*, *әлеуметтік мәдени Б.* және *экономикалық Б.*

Бейімделушілік ағылш. *Adaptability* – дағдылы түсініктер мен шешімдерді қайта қарауға дайын болу, ауыспалы жағдайды алғырлықпен қабылдау. Жақсы бейімделушілік қарым-қатынас кезіндегі адамның тұлғалық еркіндігінің жоғары дәрежесін білдіреді. Бұл өзіне және өз қағидаларына деген сенімділік пен тұрақтылықты сақтай білуде көрініс табады.

Адаптация (лат. *adapto* приспособляю) ағылш. *Adaptation* – приспособление к жизни в чужой культуре. Важный результат: в зависимости от окружающей среды относительно стабильные изменения в индивидуальном или групповом сознании. Индивид может временно вести себя приемлемо для чужой культуры, не чувствуя угрозы ценностям своей собственной культуры. В ходе А. предполагается развитие альтернативных коммуникативных умений и поведенческих моделей. А. начинается с *эмпатии* (сочувствия) и заканчивается формированием плюрализма. Различают три вида А.: *психологическую А.*, *социокультурную А.* и *экономическую А.*

Адаптивность англ. *Adaptability* – готовность к пересмотру привычных представлений и решений, способность гибко реагировать на меняющиеся обстоятельства. Положительная А. означает высокую меру личностной свободы в контактах. Это выражается в умении сохранять настойчивость, уверенность в себе и в своих принципах.

В

Вербалды мінез-құлық ағылш. *Verbal behavior* – түрлі мәдениеттерде тілді қолдану. Тілдер – бір идеяны білдіретін,

Вербальное поведение англ. *Verbal behavior* – использование языка в разных культурах. Языки – это не разные коды обще-

эртүрлі қарым-қатынас коды емес. Тіл – әлем бейнесін қалыптастыру құралы. Әлемге, болмысқа деген көкарасымыз көбінесе біздің қалай сөйлесетінімізге байланысты (Сепир-Уорф болжамы). Адамдар В.м. универсалды мәдени ақиқат нұсқасы ретінде емес, іргелі мәдени ерекшеліктер призмасы арқылы көре бастайды. Сонымен қатар дайындықсыз адам үшін күтпеген бейвербалды мінез-құлық ерекшелігімен таныстық өтеді.

ния, выражающие одни и те же идеи. Язык – это средство формирования картины мира; видение мира во многом определяется тем, как мы говорим (*Гипотеза Сепира – Уорфа*). Люди начинают видеть В.п. (языковое) через призму важных культурных различий, а не как варианты универсальных культурных истин. В это же время идет знакомство с особенностями невербального поведения, неожиданными для неподготовленного человека.

Г

Грайс постулаттары ағылш. *The Gricean Postulates* – ғылыми қолданысқа Г.П. Грайспен енгізген коммуникативті постулаттар. Оларды кооперацияның негізгі қағидасы және одан туындайтын төрт ереже түрінде тұжырымдама жасады: **сандық/ақпараттық постулаты:** хабарды түсіну оның ақпараттық толықтығына байланысты. Сөйлеуші экстралингвистикалық шынайлықты, коммуникативті контекстің барлық компоненттерін, соның ішінде коммуниканттар арасындағы қарым-қатынасты, білімдерін ескеру керек; **сапа постулаты:** хабарлама шынайы болуы қажет, жеткілікті негізсіз ештеңе айтпаған жөн; **қарым-қатынас/релеванттық постулаты:** айтылатын нәрсе мәнді болу керек, сөйлеушінің жаңа мәселе жайлы сөйлеуі та-

Постулаты Грайса англ. *The Gricean Postulates* – коммуникативные постулаты, введенные в научный обиход Г.П. Грайсом, сформулировавшего их в виде основного принципа кооперации и четырех правил, вытекающих из этого принципа: **постулат количества/информативности:** понимание сообщения зависит от его информативной насыщенности: говорящий должен учитывать экстралингвистическую реальность, все компоненты коммуникативного контекста, в т.ч. фоновые знания и отношения между коммуникантами; **постулат качества/истинности:** сообщение не должно быть ложным или не имеющим под собой должных оснований; **постулат отношения/ релевантности:** высказы-

кырыпты ауыстыруға сигнал болады; **модалдылық постулаты:** сөйлеуші тілдік кодты, лексикалық және грамматикалық амалдарды дұрыс таңдау білу керек; анық сөйлеу керек, түсініксіз сөздерден, көп сөйлеуден аулақ болу қажет, тыңдаушыға барлығы да түсінікті болу керек.

вание должно быть по существу, переход говорящего к новому предмету разговора сопровождается сигналом о перемене темы; **постулат модальности:** говорящий должен уметь сделать правильный выбор языкового кода, лексических и грамматических средств; сообщение должно быть ясным, четким, не содержать непонятных для адресата слов и выражений.

Ғ

Ғұрыптар ағылш. *Morals* – қоғамның ерекше қорғайтын, жоғары құрметтейтін іс-әрекет үлгілері. Ғ. қоғамның моралдық құндылықтарын көрсетеді және оны сақтамау дәстүрді ұстанбағанға қарағанда қатал жазаланады, жазасы түрлі болып келеді – жаратпай қараудан өлім жазасына дейін. Кең таралған жаза түрі ретінде ауызша жазғыруды айтуға болады. Мыс., егер сіз көпшілік ортасында тамақты дыбысын қатты шығарып ішсеңіз, сізді естіп тұрған адамдардың сіздің тарапыңызға жақтырмай қарағанын байқайсыз. Бірақ кейбір мәдениеттерде керісінше, яғни, сорпаны «дыбысын шығарып, тартып ішу» қалыпты жағдай болып табылады және бұл әдет айналадағыларға еш әсер етпейді. Көне Римде Ғ. ұғымы «ең құрметті және қасиетті салтты» білдірді. Көп қоғамда көшеде жалаңаш жүру өнегесіз болып

Нравы англ. *Morals* – особособерегаемые, высоко чтимые обществом массовые образцы действий. В отличие от традиций нарушение Н. наказывается более сурово, и наказание может быть разным – от неодобрительных взглядов до смертной казни. Наиболее распространенным наказанием в этом случае является устное порицание. Например, если в обществе вы громко едите во время обеда, то на вас будут направлены лишь неодобрительные взгляды людей, которые вас слышат. Однако в некоторых культурах считается нормой «потягивать» свой суп, и эта манера не вызывает никакой реакции окружающих. В Древнем Риме понятие Н. означало «самые уважаемые и освященные обычаи». Во многих обществах считается безнравственным ходить по улицам нагим (хотя это разрешает-

табылады (дегенмен мұны өз үйінде істеуге болады), үлкенге тіл тигізу, әйел адамды ұру, әлсізді ренжіту, мүгедектерді кемсіту және т.б. көргенсіздік, адамгершілікке жатпайтын амал болып саналады.

ся делать у себя дома), оскорблять старших, бить женщину, обижать слабого, издеваться над инвалидами и т. п.

Д

Дәстүр ағылш. *Tradition* – бұл әлеуметтік әрекеттер үлгілерінің жиынтығы, әлеуметтік ұйымның, реттеудің және қарым-қатынастың жинақталған формасы, ерекше ауызша түрдегі «мәдени мәтіндер» іспеттес. Тиісті жағдайлардағы әр түрлі топтардың өзара қатынасы негізіндегі әрекеттің тұрақты формасы. Ол дәстүрлі түрде ұрпақтан ұрпаққа жетіп отырады. Қазіргі кезде дәстүрдің **міндеті** тұлғаралық және топаралық қатынасты реттеуде жатыр. Сондай-ақ, әлеуметтік тәжірибені ұрпақтан-ұрпаққа жалғастырып отыру. Әр адамның қоғамдық өмір жағдайында қажетті қызмет атқаратын әрекеттердің осындай нұсқалары мен үлгілерін қолдану дәстүрдің маңызды ерекшелігі болып табылады. Бұл жағдайда сол мәдениеттің өкілдері әрекеттің орныққан үлгілерін қатаң сақтауы қажет. Дәстүрді құрайтын нормалар автоматты түрде орындалуы қажет.

Традиция англ. *Tradition* – совокупность образцов социального поведения, сложившиеся формы социальной организации, регуляции и коммуникации, своего рода устные «культурные тексты», устойчивые формы поведения, которые предписывают наиболее рациональные действия при взаимоотношениях различных групп людей в соответствующих ситуациях. Т. передаются от поколения к поколению, что придавало им традиционный характер. **Назначение** Т. в настоящее время сводится к регуляции межличностных и межгрупповых отношений, а также передаче социального опыта от поколения к поколению. Т. представляют собой устойчивую систему поведения человека в самых разных сферах жизни и в разных ситуациях. Основная особенность Т. – использование таких образцов и моделей поведения, следование которым служит необходимым условием общественной жизни каждого человека. Нормы, составляющие Т., долж-

Декодтау ағылш. *Decoding* – бұл процесс арқылы адам кодтаушыдан сигналды қабылдап оны мағыналы хабарламаға айналдырады; түрлі жағдайлар нәтижесінде мағынасы өзгеруі не бірдей болып кетуі мүмкін хабарламалардың мағынасын ашу.

Дж. Личтің максималары (ағылш. *G. Leech's Maxims*) – Джеффри Лич қарым-қатынастың маңызды қағидасы **әдептілік қағидасын** тұжырымдады. Бұл қағиданы ұстану жағымды қарым-қатынас ортасын қалыптастырады және коммуникативті стратегияларды жүзеге асыру үшін лайықты жағдай жасайды. Әдептілік қағидасын Дж. Лич алты максима-ережеде айқындады: **кеңпейілділік максимасы** – әңгімелесушіге ыңғайлы жағдай жасауға тырысу (оған міндеттемелермен салмақ салмау керек, ыңғайсыз жағдайға қалдырмау керек); **мақұлдау максимасы** – басқаларды позитивті бағалау, әлемге, адамдарға байланысты ұстанымдарды сәйкес келтіруге тырысу; **сүйкім максимасы** – ізгіниетшілік, немқұрайлық байланыстан бас тарту; **сынайылық максимасы** – өз тарапына айтылған мақтауларды, жағымпаздықты жөн көрмеу, өз-өзіне шынайы баға беру – сөйлеу актінің сәтті өтуінің бір шарты; **келісім максимасы** – қақтығыс туғызатын

ны выполняться автоматически.

Декодирование англ. *Decoding* – процесс, посредством которого человек принимает сигналы от кодирующего и переводит эти сигналы в смысловые сообщения; расшифровка сообщения, которая в результате различных помех может быть более или менее адекватной;

Максимы Дж. Лича англ. *G. Leech's Maxims* – значимый принцип, сформулированный Джеффри Личем – **принцип вежливости**, соблюдение которого создает среду позитивного взаимодействия, обеспечивает благоприятный фон для реализации коммуникативных стратегий. Принцип вежливости Дж. Лич раскрыл в особых правилах поведения – шести максимах: **максима великодушия** – стремление создать для собеседника комфортные условия (нельзя обременять его обязательствами, ставить в неудобное положение); **максима одобрения** – позитивная оценка других, стремление к совпадению позиций по отношению к миру, людям; **максима симпатии** – доброжелательность, отказ от безучастного контакта; **максима скромности** – неприятие похвал и лести в свой адрес, реалистическая самооценка – одно из условий успешности развертывания речевого акта; **максима согласия** – отказ от

ұстанымнан бас тарту, іс-әрекетті бірлесіп дұрыстау арқылы қатығысты болдырмау; бұл максима бойынша, адамдар арасындағы қатынас нәтижелі болу үшін келісім іздеу керек; **әдеп максимасы** – дистанция сақтау, сөйлеуші тілдік стратегиясында мұқият болу керек (әңгімелесушінің қалауынсыз оның жеке өміріне, діни көзқарасына, жалақысына, т.б. қатысты тақырыпты қозғамау керек).

Диффамация (жала) (лат. *diffamatio* әйгілеу, тарату) ағылш. *Defamation* – жаман атты қылатын мәліметтерді тарату, жағымсыз стереотиптердің қалыптасуына себепші болатын айырмашылықтарға беретін жағымсыз баға. Сонымен бірге жаман сипаттамалар тиісті әлеуметтік мәдени топтың әр мүшесіне беріледі. Жала нәсілге, ұлысқа, жынысқа, дінге және т.б. тарала алады. Ол айқын емес формада көрінуі мүмкін. Мысалы, қандай да бір топтың шын мәнінде келенсіздіктің ұйытқысы екендігін растауды өтінуде байқалады. Жаланың ауыр түрлері де бар, ол қандай да бір топқа қатысты таралған жағымсыз стереотиптермен сол топтың кемістігін, олқылығын ұтымды негіздеп, дәлелдеуге тырысу. Түрлі экстремис-

конфликтной позиции, снятие конфликта путем взаимной коррекции поведения; эта максима рекомендует поиск согласия, для того чтобы акт общения получил продуктивное завершение; **максима такта** – соблюдение дистанции, рекомендует говорящему соблюдать осторожность в отношении речевой стратегии и области частных интересов собеседника (нельзя без желания собеседника затрагивать темы, касающиеся его личной жизни, предпочтений, религиозных убеждений, зарплаты и т.п.).

Диффамация (клевета) (лат. *diffamatio* разглашение, распространение) англ. *Defamation* – распространение порочащих сведений, негативная оценка различий, связанная с формированием негативных стереотипов. При этом отрицательные характеристики приписываются каждому члену соответствующей социокультурной группы. Клевета может распространяться на расу, этнос, пол, религию и т.д. Она может проявляться в неявной форме, например, в просьбе подтвердить, что какая-то группа действительно является источником неприятностей. Существуют более серьезные формы клеветы, когда негативные стереотипы пытаются рационально обосновать, доказать неполноценность той или иной

тік ұйымдар дәл осылай әрекет етеді.

группы. Именно так действуют разного рода экстремистские организации.

Е

Ережелер ағылш. *Rules* – белгілі бір жағдайда өзін-өзі қалай ұстауы керектігі жөніндегі ұйғарым. Толығымен мәдениетпен анықталатын және *инкультурация* мен *социализация* үдерісінде меңгерілген нормаларға қарағанда қарым-қатынас Е. индивидуалдық сипатқа ие және коммуникацияға қатысушылардың жеке мінездері мен жағдайға байланысты. Егер норманы бұзшылықты қоғам кінәласа, Е. бұзуды қоғам айыптамайды. Е. адамдарға олардың әрекетінің мәмілеге келуі және қоғамдық өмірін жөнге салу үшін қызмет атқарады. Е. бағыну керек, бірақ оларды бұзуға болады; ережелер жоғарғы ақиқат болып табылмайды; олар шартты; оларды анықтауға болмайды, бірақ олар жөнінде келісуге болады.

Правила англ. *Rules* – предписания о том, как нужно вести себя в определенной ситуации. П. общения более индивидуализированы и зависят от ситуации и личностных характеристик участников коммуникации. Они отличаются от норм тем, что практически полностью определяются культурой и усваиваются в процессе *инкультурации* и *социализации*. Нарушение норм осуждается обществом, нарушение П. – нет. П. целесообразны и служат людям для согласования их деятельности и упорядочения социальной жизни. П. нужно следовать, но их можно и нарушать; П. не являются высшей истиной; они условны; их нельзя определить, но о них можно договориться.

Ж

Жалған наным ағылш. *Prejudice* – топқа немесе оған қатысты индивидке байланысты белгілі бір негативті, жағымсыз жақтарды жатқызу негізінде берілетін жаман, дұшпандық баға. Жалған наным – ол топтың барлық мүшелеріне немесе көп бөлігіне жетесіз негативті қарау. әдетте жалған нанымның ныса-

Предрассудок англ. *Prejudice* – отрицательная и враждебная оценка группы или принадлежащего к ней индивида на основании приписывания им определенных негативных качеств. Для П. характерно бездумное негативное отношение ко всем членам группы или большей ее части. В практике чело-

ны болып басқа адамдарда жағымсыз сезім тудыратын, көпшіліктен бір қылықтарымен қатты ерекшеленетін адамдар болып табылады. Жалған нанымның белгілі түрлері: нәсілшілдік, ксенофобия, жас ерекшелігі бойынша дискриминация, жыныс ерекшелігіне байланысты және т.б.

Жоғары контекстілі қарым-қатынас (Эдвард Холл) ағылш. *High Context Communication* – ақпараттың басым бөлігі физикалық контекстпенен берілетін хабарлама, яғни Ж.қ.-қ. эмоционалды, ерекшеліктерге толы, мультимодалды, күрделі кодталған. Жоғары контекстілі мәдениеттердегі, мыс. Жапония, Қытай сияқты айтылым тілдік таңбаларда берілген мағынасында түсінілмеуі мүмкін. Оларды дұрыс түсініп, дұрыс интерпретация жасау үшін контексті білу қажет, тек ситуациялық емес, кең түрдегі мәдени ерекшеліктерін білу маңызды. Сондықтан кәдуілгі еуропалық түсінік бойынша жапондық әңгімелесу көп жағдайда ойды толық айтпау ойын ретінде қабылдайды. Ал жапондықтар үшін еуропалықтар, өз кезегінде, өте тік әрі әдепсіз көрінеді.

вещеского общения объектом предрассудков обычно являются люди, резко отличающиеся от большинства какими-либо чертами, вызывающими отрицательное отношение у других людей. Наиболее известные формы предрассудков: расизм, ксенофобия, дискриминация по возрастному, половому признаку и т.д.

Высококонтекстная коммуникация (Эдвард Холл) англ. *High Context Communication* – сообщение, в котором большая часть информации присутствует либо в физическом контексте, либо интернализирована человеком, т.е. В.к. эмоциональна, сложнокодированна, отличается различными нюансами, мультимодальна. В высококонтекстных культурах таких, как Япония, Китай высказывания часто не могут быть поняты только на основе языковых знаков. Для верной интерпретации этих высказываний необходимо знание широкого, культурологического контекста, не только ситуативного. На уровне обыденного европейского сознания японскую беседу часто описывают как игру недомолвок. Японцам, напротив, кажется, что европейцы слишком прямы и нетактичны.

И

Инкультурация (лат. *en* от-

Инкультурация (лат. *en* от-

рицание + *cultura* возделывание, воспитание) ағылш. *Enculturation* – индивидтің қоғамдық өмір нормаларын және мәдениетті игеру үрдісі; адамды нақты бір мәдениеттегі салт-дәстүр мен өзін-өзі ұстау нормаларына үйрету. И. – адамның мәдениеттің белгілі бір типіне, белгілі бір тарихи кезеңге тән тәсілдер, нормалар мен күнделікті өмірге қатысты ережелерді ұзақ уақыт және бірте-бірте игеруі. Бір мәдениетке жататын адамдардың эмоционалды ұқсастықтары мен әдеттерінің ұқсастығы және басқа мәдениетке жататын адамдардан айырмашылықтары – И. нәтижесі болып табылады.

Интеграция (лат. *integrum* бүтін, лат. *integrati* қалпына келтіру, толтыру) ағылш. *Integration* – ескі мәдениетпен де, жаңа мәдениетпен де сәйкестендіру үрдісі. Өзінің төл мәдениетіндей сезіле бастайтын өзге мәдениетке толықтай бейімделуі. Дамудың бұл сатысында мультимәдениетті тұлғаның қалыптасуы жайында сөз қозғауға болады, мұнда жеке тұлға сәйкестілігі өзінікінен басқа өзге өмірлік қағидаларды қамтиды.

Кеміту (азайту кезеңі) ағылш. *Impairment* – этноцентристік позицияны сақтау мүмкіндігінің соңғы кезеңі болып табылады. Бұл кезеңде мәдени айырмашы-

рицание + *cultura* возделывание, воспитание) англ. *Enculturation* — процесс освоения индивидом норм общественной жизни и культуры; обучение человека традициям и нормам поведения в конкретной культуре. И. – это длительное и постепенное освоение человеком способов, норм, практических рекомендаций в повседневной жизни, характерных для определенного типа культуры, для определенного исторического периода. Результат И.: эмоциональное и поведенческое сходство человека с другими членами данной культуры, его отличие от представителей других культур.

Интеграция (от лат. *integrum* целое; *integrati* восстановление, восполнение) англ. *Integration* – идентификация как со старой, так и с новой культурой; полное приспособление к чужой культуре, которая начинает ощущаться как своя. На этой стадии можно говорить о формировании мультикультурной личности, чья идентичность включает другие жизненные принципы, помимо ее собственных.

К

Умаление (этап минимизации) англ. *Impairment* – последний этап (попытка) сохранить этноцентристскую позицию. На этом этапе культурные различия

лықтар ашық түрде мойындалады және жағымсыз деп бағаланбайды. Мәдени өзгешеліктер табиғи, орынды бола бастайды. Адамзаттық болмыс бірыңғай деген негізде тұрып, айырмашылықтарға мән берілмеу керек деп есептелінеді. Бұл ұстаным – адамдардың саған деген қарым-қатынасы сен қалағандай болсын десең, сенің де оларға деген қарым-қатынасың дәл сондай болсын, – деген алтын қағидамен айқындалады. Бұл қағидада адамдардың бәрі бірдей деген түсінік жатыр. Бұл көзқарас жақсы болып көрінгенімен, ол этноцентристік көзқарас болып қалып отыр, себебі адамдардың болжалды мінездемесі өздерінің мәдени санасынан аспай, «мен сияқты бол» деген ұстаным сақталған.

Кеңістіктегі жақындық ағылш. *Spatial proximity* – серіктестердің кеңістіктегі жақындығы, олардың арасындағы қашықтықтың аз болуы. Тұлға аралық қарым-қатынасты орнату үшін кеңістіктегі жақындық ықпалы шешуші рөл атқарады. Көптеген достық қарым-қатынас, ғашықтық, көңілін табу кеңістіктегі алшақтаудың әсерінен тоқтайды.

Кері байланыс ағылш. *Feedback* – қабылданған хабар алған адамда әйтеуір бір реакция туғызады, себебі, қарым-қатынас нәтижесінде оның білімінде, ұс-

открыто признаются и не оцениваются негативно, становятся чем-то естественным. Они существуют, но их определяют как что-то незначительное по сравнению со значительным культурным сходством. Считается, что можно не обращать внимания на различия. Эта позиция иллюстрируется известным золотым правилом – «поступай с другими людьми так, как ты бы хотел, чтобы они поступали с тобой». В соответствии с этим правилом все люди одинаковы. При всей внешней привлекательности такого подхода он также остается этноцентристским, поскольку предполагаемые универсальные характеристики людей берутся из своей культуры и означают: «будь, как я».

Пространственная близость англ. *Spatial proximity* – относительно малое расстояние между партнерами, их сближенность в пространстве. П.б. имеет важное значение для установления межличностных контактов, влияет на продолжительность отношений. Из-за пространственной разделенности прекращаются дружеские отношения, влюбленность, ухаживания.

Обратная связь англ. *Feedback* – принятое сообщение вызывает у получателя какую-то реакцию, т.к. в результате коммуникации у него произошли

танымдарында өзгеріс болады да, ол, өз кезегінде, хабар жіберушіге жауап қайтарады.

Кері даму (толықтай өзгеру) ағылш. *Regression (complete change)* – өз мәдениетін қаралау және басқа мәдениеттің артықшылығын мойындау. К.д. мәдениаралық дамудың міндетті кезеңі болып табылмайды, дегенмен ұзақ уақыт шетелде тұратын тұлғаларда жиі кездеседі. Ол мәдени айырмашылыққа таңылған субъективті мағынаны білдіреді, сол қалпында қалады. Тек «басқа», «өзгеше» деп қабылданатын мәдениеттің алмасуы жүзеге асады.

Кинесика ағылш. *Kinesics* – қарым-қатынасты айқындайтын қосымша құралдары болып саналатын ым-ишара, дене қимылы, тұрған тұрыстарының жиынтығы. Бұл термин – дененің қимылынан туындаған қарым-қатынасты танып білуге арналған. **Кин** – қимылдың ең кіші бірлігі, сөйлеудің сөздерден, сөйлемдер мен сөз орамынан қалыптасуы сияқты бұл бірліктен жүріс-тұрыс қалыптасады. Кинемаларға қарап, біз ым-ишара және басқа да дене қимылдары арқылы берілетін хабарламаны айқындаймыз. К. элементтеріне: физиологиялық тұрғыдан (мысалы, есінеу, тартылу, босаңсу және т.б.) және әлеуметтік-мәдени тұрғы-

изменения в знаниях, установках и он, в свою очередь, отвечает отправителю сообщения.

Обратное развитие (полное изменение) англ. *Regression (complete change)* – признание превосходства другой культуры, уничижение своей, отказ от нее. О.р. не является обязательной стадией межкультурного развития, несмотря на то, что встречается часто у лиц, долгое время проживающих за границей. Оно означает субъективное значение, приписываемое культурному различию, остается тем же самым, происходит замена культуры, которая воспринимается как «другая», «отличная».

Кинесика англ. *Kinesics* – совокупность жестов, телодвижений, поз, используемых при коммуникации в качестве дополнительных выразительных средств общения. Термин предложен для изучения общения посредством движений тела. **Кин** – мельчайшая единица движения, из них складывается поведение (так же как речь складывается из слов, предложений и фраз). Люди интерпретируют кинемы, передаваемые через жесты и другие телодвижения, как сообщения. Элементы К.: жесты, мимика, позы и взгляды, которые имеют как физиологическое происхождение (зевота, потягивание, расслабление и

сынан (көздердің бадырая ашылуы, түіілген жұдырық, жеңістің белгісі және т.б.) шыққан ым-ишара, мимика, тұрған тұрыстар мен көз тастау болып табылады.

Кодтау ағылш. *Coding* – адам саналы немесе санасыз түрде тандайтын белгілі бір әдіс пен модалдылықтың көмегімен хабарлама құру немесе біреуге жіберу үрдісі, яғни, хабарламаның символдық түрге айналуын – кодтау (кодқа айналдыру) деп атайды. К. – ойлармызды, сезімдерімізді, эмоцияларымызды символдар арқылы шифрлау үрдісі. Бұл символдар жазба, вербалды, бейвербалды, математикалық, музыкалық символдар және т.б. болуы мүмкін.

Конвенциалды ым-ишара (эмблемалар) ағылш. *Conventional Gestures* – сәлем беру, қоштасу, шақыру, тыйым салу, тіл тигізу және т.б. қолданылады. Бұл К.ым-и. сөзге ауыстырылуы мүмкін, саналы түрде қолданылады және шартты қозғалыстар болып табылады. Көп жағдайда, сөздерді айтуға ыңғайсыз болғанда, осындай ым-ишаралар қолданылады.

Қақтығыс (лат. *conflictus*) ағылш. *Conflict* – әлеуметтік қарым-қатынас үдерісінде туындаған жеке мүдделер мен көзқарастар, мақсаттар мен пікірлер қайшылықтарын шешудің ең тиімсіз

др.), так и социокультурное (широко раскрытые глаза, сжатый кулак, знак победы и т.п.).

Кодирование англ. *Coding* – процесс, посредством которого сознательно или бессознательно выбирается определенная модальность и метод, при помощи которых можно создать и послать сообщение кому-то. К. – это процесс зашифровки мыслей, чувств, эмоций с помощью символов, которые могут быть письменными, вербальными, невербальными, математическими, музыкальными и т.д.

Конвенциональные жесты (эмблемы) ағылш. *Conventional Gestures* – используются при приветствии или прощании, приглашении, запрещении, оскорблении и т.п. К.ж. могут быть переведены в слова, употребляются сознательно и являются условными движениями. Они могут быть использованы вместо слов, которые незачно произносить вслух.

К

Конфликт (от лат. *conflictus*) англ. *Conflict* – любой вид противоборства или несовпадения интересов, наиболее острый способ разрешения противоречий в интересах, целях, взглядах

тәсілі. Қарым-қатынасқа түсуші тараптардың қарсыласуы қоғамда қабылданған ережелер мен қағидаларды бұзатын негативті эмоцияларды білдіру арқылы өтеді. Қарсыласудың яки мүдделердің үйлеспеушілігінің кезкелген түрі. Қ. динамикалық сипатқа ие, көп жағдайда бірнеше оқиғалардың соңында пайда болады, яғни бірте-бірте үдеп, өрши түседі. Қ.-тың пайда болуы коммуниканттардың арасындағы қатынастың біткенін білдірмейді. Бұл тек қалыптасқан коммуникация үлгісінен алшақтау мүмкіндігі болып табылады, кейінгі арақатынас не позитивті, не негативті бағытта дамуы мүмкін.

Қарым-қатынас каналдары ағылш. *Communication Channels* – хабарламаны физикалық түрде тасымалдау жолы мен құралы (тұлғааралық және бұқаралық); дабылдар мен хабарламаларды (мәселен, сурет пен дыбыс) танып, тасымалдайтын ерекше сенсорлы модальдылық. Қ.-к.к. – көру, визуалды (адамдардың бет қимылын, денесін және т.б. көре аламыз) және есту (сөздерді, дауыс интонациясын және т.б. естиміз). Қарым-қатынас барысында түйсіну, иіс және дәм сезу секілді басқа да сезімдер іске асады.

Қарым-қатынас (адамдармен араласу) стилі ағылш. *Communication style* – өзін-өзі ұстау мәнері, яғни тұлғааралық аттракцияның маңызды факторы бо-

да. К. возникает в процессе социального взаимодействия и заключается в противодействии участников коммуникации. К. обычно сопровождается негативными эмоциями, выходящими за рамки правил и норм. К. имеет динамический характер и возникает в самом конце ряда событий. Возникновение К. не означает прекращения отношений между коммуникантами; это проявление возможности отхода от имеющейся модели коммуникации; дальнейшее развитие отношений возможно как в позитивном, так и в негативном направлениях.

Каналы коммуникации англ. *Communication Channels* – путь и средство физической передачи сообщения (межличностный и массовый); специфические сенсорные модальности, при помощи которых передают сигналы и распознаются сообщения (изображение или звук). Каналы коммуникации: визуальные (видим выражение лица, позу тела и т. п.) и слуховые (слышим слова, интонацию голоса и т.д.). В коммуникации используются и другие ощущения (осязание, обоняние, вкус и др.).

Стиль общения англ. *Communication style* – манера поведения, один из важных факторов межличностной аттракции. Выделяют поддерживающий и

лып табылады. Қарым-қатынастың екі стилін ерекшелейді: жақтаушы және жақтамайтын. Мыс., американдықтар басқалармен қарым-қатынаста лауазым, сияпат көрсетушілік және салт-дәстүрдің формалды кодынан қашу (адамның жасының үлкендігіне, лауазымына қарамай есімін толық атамауды дұрыс көреді және вербалды қарым-қатынас стилінде жыныс ерекшеліктерін көрсетпеуге тырысады). Ал жапондықтар болса, өздерінің адами қарым-қатынасының ең бастысы – ресмилік (формалдылық) деп табады. Жапон тілі әңгімеге қатысушыларды әрқайсысына сәйкес рөлдік позицияға қоюға және мәртебелік иерархияда орын беруге бейім.

Қарым-қатынас үдерісі
ағылш. *Communication process* – жіберушінің хабарламаны арнайы сигналдар (белгілер) түрінде кодтау әрекеті. Бұл белгілер хабарламаны алушыда ашық және жұмыс атқаратын көптеген каналдар арқылы жіберіледі. Алушы хабарламаны түсіну үшін сигналдарды қайта кодтайды. Хабарламаны түсініп алғаннан кейін, сол кодтау үдерісінің көмегі арқылы өзінің жеке жауабын жібереді. Хабарламаны бастапқыда кім кодпен жасаса, сол қайта кодтайтын болып шығады. Алмасудың осы күрделі үдерісі, рөлдерінің алмасуымен бірге, коммуникация үдерісін құрайды.

неподдерживающий стили общения. Напр., у американцев в общении принято избегать формальных кодов поведения, почтительности, ритуальных манер, титулов (прямое обращение к собеседнику по имени, отказ от половых различий в стиле вербального общения). Для японцев формальность – самый главный элемент в отношениях между людьми. Японский язык склонен ставить участников разговора в соответствующие ролевые позиции и придавать каждому место в статусной иерархии.

Процесс коммуникации
англ. *Communication process* – действие, при котором отправитель кодирует сообщение в виде определенных сигналов. Эти сигналы передаются через множество каналов, функционирующих у получателя. Получатель декодирует сигналы, чтобы интерпретировать сообщения. Как только сообщение интерпретировано, декодирующий – становится кодирующим, отправляя обратно таким же образом собственное сообщение; тот, кто первоначально кодировал сообщение, становится декодирующим. Процесс обмена ролями и кодированием/декоди-

Қарым-қатынастық үйлесімділік ағылш. *Communicative compatibility* – ынтымақтастыққа дайын және икемді екендігін көрсету, қарым-қатынастың өзара қанағаттылықты білдіретін оңтайлы жағдайын құру және топта жақсы ахуалды қамтамасыз ету. Үйлесімділік түсінісу және келісілген ортақ позицияның негізінде пайда болады. Қ.ү. шиеленіс, өкініш, ыза, психологиялық дискомфорт сияқты коммуникацияның жағымсыз салдарының жоқтығымен сипатталады.

Қарым-қатынастың аспаптық стилі ағылш. *Instrumental Communication style* – бұл стиль ең алдымен сөйлеушіге немесе вербалды қарым-қатынастың қатысушысына және қарым-қатынас мақсатына бағытталған. Бұл стиль индивидуалистік мәдениеті дамыған қоғамдарға тән. Қ-қ.а.с-де қарым-қатынастың мақсатына жету үшін нағыз білім керек. Қ-қ.а.с. адамның өз бет-бейнесін айқын көрсетуге, өзінің ұстанымын ашық дәлелдеуге, сонымен қатар, әңгімелесушіге тәуелсіздігін білдіруге көмектеседі. Қ-қ.а.с. АҚШ және Еуропа мәдениеттеріне тән (Дания, Нидерланд, Швеция). Бұл мәдениеттерде маңыздысы адамның өзін-өзі сөйлеуде көрсетуі, оларды вербалды қатынастың

рованием сообщения составляет процесс коммуникации.

Коммуникативная совместимость англ. *Communicative compatibility* – готовность и умение сотрудничать, создавать непринужденную атмосферу взаимной удовлетворенности общением, обеспечивать хороший климат в группе. К.с. возникает на основе взаимопонимания и согласованности общей позиции. К.с. свойственно отсутствие таких отрицательных последствий, как напряжение, досада, обида, психологический дискомфорт.

Инструментальный стиль общения англ. *Instrumental Communication style* – стиль общения, ориентированный на участника и цель вербальной коммуникации. И.с.о. характерен для социумов с развитой индивидуалистской культурой. И.с.о. опирается на точные знания, чтобы достичь цели общения, позволяет человеку утвердить, поддержать себя, а также сохранить чувство экономии и независимости от собеседника. И.с.о. свойственен для США и европейских культур (Дания, Нидерланды, Швеция). В этих культурах важно стремление предъявить себя собеседнику в речи, желание, чтобы их поняли посредством вербального общения.

көмегімен түсінсін деген тілек.

Қарым-қатынастың аффективті стилі ағылш. *Affective Communication style* – қарым-қатынастың бұл түрі тыңдаушыға (бұл стиль анықтыққа жету үшін және серігінің қолдауына ие болу үшін аналогияларды қолданады) және қарым-қатынас үдерісіне бағытталған (әңгімелесушінің сезімін және оның қажеттіліктерін ескереді, гармонияға жетуге бағытталған). Қ-қ.а.с. барысында адам өзінің әрбір сөзіне мұқият болуы керек, қауіпті ойлар мен пікірлерін ішіне сақтауға тырысуы керек. Сондықтан ол дәлсіздікті қолданады, тура мақұлдау мен терістеуден қашқактайды. Егер сөйлесушілердің екі тарапы да осы стильді ұстанған болса, айтылғанды түсіндіру барсында кедергілер пайда болып отырады, оны сынап-тексеру де жанама түрде өтеді. Мұндай жағдайда айтылған нәрсе емес жасалған іс маңызды болады. Қ-қ.а.с. барысында қарым-қатынас мазмұны яғни контекст маңызды болып саналады. Қ-қ.а.с-не жақсы мысал ретінде жапондардың қарым-қатынас стилін келтіруге болады. Бұл стильдің ең басты мақсаты – сұхбаттасушылардың бір-бірін түсіну үдерісі. әңгімелесушілерден әр сөзге, сөз астарына мән берулері және сақтықпен қараулары күтіледі. Ал сөздер, яғни вербалды амалдар шынайы айтпақ ойды тек тұспалдап ай-

Аффективный стиль общения англ. *Affective Communication style* – стиль общения, ориентированный на слушающего (использует аналогии, чтобы достичь определенности и получить одобрения партнера) и на процесс коммуникации (приспособлен к чувствам и потребностям собеседника, на достижение гармонии). Характерен для коллективистских культур. При А.с.о. человек вынужден быть осторожным в своей речи, избегать рискованных высказываний. С этой целью он использует неточности, избегает прямых утверждений или отрицаний. Если оба собеседника придерживаются этого стиля, то постоянно возникает проблема интерпретации сказанного, его проверки, которая проводится косвенным образом. В такой ситуации важно не то, что говорится, а то, что делается. При А.с.о. особую важность имеет контекст общения. Образцом А.с.о. служит японский стиль. Его главная цель: процесс понимания собеседниками друг друга. От собеседников ожидается, что они проявят интуитивную чуткость к значениям между слов. Вербальные выражения служат лишь намеками на реальное содержание, никто не ждет, что они будут восприняты как точные факты, отражающие

тумен ғана шектеледі, оларды ешкім деректің дәл өзі ретінде қабылдамайды. Стильдің бұл түрі ұжымдық мәдениетке тән.

Қарым-қатынастың вербалды құралдары ағылш. *Verbal means of communication* – әрбір мәдениет өзіндік тілдік (вербалды) жүйеге ие, бұл арқылы адамдар бір-бірімен қатынасқа түсу мүмкіндігін иемденеді.

Қарым-қатынастың мәнерлі, тиянақты және ықшамды стильдері ағылш. *Skillful, accurate and concise communication styles* – мәнерлі, астарлы стильдерді қолдану Таяу Шығыс елдеріне тән, ал тиянақты стиль – Батыс Еуропа мен АҚШ-қа тән болса, ықшамды стиль – Азия мәдениеті мен америкалық үндістер мәдениетіне тән. Әр адамға өзіндік қатынас стилі тән, оны кез-келген жағдайда қатынасу мәнерінен, әрекеттерінен байқай аламыз. Қатынасу стилінде адамның қатынасу ерекшеліктері мен басқа адамдармен қатынас құру белгілері анық байқалады. Қатынасу стилі жеке тұлғалардың өзіндік ерекшеліктеріне де (қызба, сабырлы, сенімшіл, тұйық, т.б.), өмір тарихына да, басқа адамдарға деген қатынасына да, төл мәдениетінің салт-дәстүрлеріне де байланысты. Қатынас стилінің маңыздылығы дұрыс таңдау жасауда, себебі қатынас стилін дұрыс таңдай білу – көптеген келеңсіз жайттарды түсіністікпен,

реальность.

Вербальные средства коммуникации англ. *Verbal means of communication* – языковая (вербальная) система, с помощью которой носители культуры имеют возможность общаться друг с другом.

Искусный, точный и сжатый стили коммуникации англ. *Skillful, accurate and concise communication styles* – искусный, вычурный стиль характерен для многих ближневосточных культур, точный – для США и Западной Европы, сжатый стиль свойственен многим азиатским культурам и некоторым культурам американских индейцев. Кроме того, у каждого человека свой стиль общения, который узнаваем, накладывает характерный отпечаток на его поведение и общение в любых ситуациях. Стиль общения зависит от: индивидуальных особенностей и личностных черт людей (вспыльчивости, сдержанности, доверчивости, закрытости и т.п.), истории жизни, отношения к людям, общепринятых в данной культуре норм общения и т.д. С помощью стили общения происходит понимание различных ситуаций, формируется отношение к партнерам по коммуникации, выби-

жақсы нәтижемен аяқтауға мүмкіндік береді.

Қарым-қатынастың жағдаяттық стилі ағылш. *Situational Communication Style* – бұл стильге индивидтің, яғни жеке тұлғаның қарым-қатынас орнату рөлі маңызды болып табылады. Жағдаяттық стиль қоғамдық қатынастың иерархиялығын көрсетеді және ұжымдық мәдениеттерге тән.

Қарым-қатынастың тұлғалық стилі ағылш. *Personal Communication Style* – бұл тұлғалық стилде индивидтің жеке басы, яғни тұлғасы маңызды болып келеді. Сондықтан да бұл стильде вербальды құралдар арқылы «Мен» сәйкестілігі күшейе түседі. Тұлғалық стильде әлеуметтік теңдігін білдіретін тіл қолданылады. Бұл стиль индивидуалистік мәдениеттерге тән.

Қосалқы мәдениет (микромәдениет) (лат. *sub* асты, астарлы + *cultura* мәдениет, астарлы мәдениет) ағылш. *Subculture, Microculture* – қоғам, яғни аналық мәдениеттің бір бөлігі. Бұл бөлік көпшіліктен жағымды/жағымсыз жүріс-тұрыспен ерекшеленетін, сонымен бірге бір мәдениетке жататын әлеуметтік топтар болып табылады. Қ.м. басыңқы мәдениеттен айырмашылығы: өзіндік құндылықтар жүйесі, тілі, жүріс-тұрыс мәнері, киімі, т.б. Қ.м-тер нәсілдік, діни, географиялық, тілдік, жас мөлшерлік,

раюутся способы решения проблем.

Ситуационный стиль коммуникации англ. *Situational Communication Style* – для С.с.к. существенно роль индивида в общении, т.е. усиливается ролевая идентичность индивида. С.с.к. отражает иерархичность общественных отношений, характерен для коллективистских культур.

Личностный стиль коммуникации англ. *Personal Communication Style* – для Л.с.к. важна личность индивида в общении. С этой целью в Л.с.к. вербальными средствами усиливается Я-идентичность, используется язык, отражающий социальное равенство, характерен для индивидуалистских культур.

Субкультура (микрокультура) (лат. *sub* под + *cultura* культура; подкультура) (англ. *Subculture, Microculture* – часть культуры общества, которая отличается от большинства своим положительным/отрицательным поведением, а также социальные группы носителей этой культуры. Отличие С. от доминирующей культуры: собственная система ценностей, язык, манера поведения, одежда и др. Различают С., формирующиеся на национальной, расовой, религиозной, географической,

жыныстық, еңбек, отбасылық және т.б. қажеттіліктерімен негізделген адамдардың бірігуі. Айырмашылық себептері: басқалардан өзгеше болу, әлеуметтік көңіл-күй, білім, дәстүр және т.б.

Қосмәдениеттілік (мәдени дуализм, мәдени екіжақтылық) ағылш. *Biculturalism* – бір немесе бірнеше мәдениеттерді бір уақытта және толықтай меңгеру. Қосмәдениеттілік жеке де, топтық та бола алады.

Құндылық категориясы ағылш. *Category of value* – адамның әлемге деген жалпы құндылық қатынасы, түрлі құбылыстарды салыстыру арқылы адам санасында пайда болатын категория. Әлемді ұғына келе адам өзіне бұл өмірде ненің керек екенін, ал ненің керегі жоқ екендігін, ненің маңызды, ал ненің маңызы жоқ екендігін шешеді. Осының нәтижесінде әлемге деген құндылық қатынасы пайда болады, осыған сәйкес, барлық заттар мен құбылыстар адам өміріне керектігі бар ма әлде маңызы қаншылықты деген өлшемдер негізінде қаралады. Әрбір нысан өзінің бағасын алады және белгілі бір құндылыққа ие болады, осының негізінде сәйкес қатынас орнамақ. Құндылықтарға сәйкес, қатынас барысында ақпараттар жиналып, әлеуметтік қатынастар

языковой, возрастной, половой, трудовой, семейной, демографической, профессиональной, географической и других основах. Причины различий: желание выделиться, социальные настроения, образование, традиции и др.

Бикультурализм (культурный дуализм, двухкультурность) англ. *Biculturalism* – состояние одновременного и полноценного владения двумя и более культурами. *Бикультурализм* может быть групповым и индивидуальным.

Категория ценности англ. *Category of value* – общее ценностное отношение человека к миру, которое образуется в человеческом сознании путем сравнения разных явлений. Осмысливая мир, человек решает, что для него представляется важным, а без чего он может обойтись. В соответствии с этим все предметы и явления рассматриваются им по критерию важности и пригодности для жизни. Каждый объект представляет определенную ценность, на основании которой складывается соответствующее к нему отношение. В соответствии с ценностями происходит отбор информации в процессе общения, устанавливаются социальные отношения, формируются аффекты (эмоции и чувства), навыки взаимодействия и

орнатылады, аффектілер (эмоциялар мен сезімдер), араласу дағдылары және т.б. құрылады. К. Клакхон мен Ф. Стродбек бойынша құндылықтарды «адам ойлауы мен жалпыадамзаттық мәселелерді шешуде атқаратын қызметтерінің алуан-түрлі себептеріне бағыттылық пен үйлесімділік беретін нақтылы түрде топталған күрделі қағидаттар». Сонымен құндылық зат емес, затқа, құбылысқа, болған жайтқа, үдеріске және т.б. деген қатынас болып табылады. Құндылықтардың әрбір мәдениетте алар орны ерекше, себебі адамның табиғатқа, әлеуметке, қоршаған орта мен өзіне деген қатынасын анықтайды.

т.д. По К. Клакхону и Ф. Стродбеку, ценности – «сложные, определенным образом сгруппированные принципы, придающие стройность и направленность разнообразным мотивам человеческого мышления и деятельности в ходе решения общих человеческих проблем». Ценности имеют огромное значение в любой культуре, т.к. определяют отношения человека с природой, социумом, ближайшим окружением и самим собой.

М

Маргинал (лат. *margo, marginis* шет, фр. *marginal шеткі, шекті, шетінде жазылған*) ағылш. *Marginal* – 1. Аласталған; өмірдің жаңа жағдайларына бейімделе алмаған және әлеуметтік дәрежесі жоқ, бұрынғы әлеуметтік байланыстарын жоғалтқан, әлеуметтік ортаның ең шетіндегі индивид. 2. Қоғамның аясынан сырт шыққан индивид (панасыздар, тұрақты тұратын мекенжайсыздар).

Маргинал (от лат. *margo, marginis* край, межа; фр. *marginal* побочный, предельный, написанный на полях) англ. *Marginal* – 1. Индивид, утративший прежние социальные связи, находящийся на периферии своей социальной среды, не приспособившийся к новым условиям жизни и не имеющий устойчивого социального статуса; изгой. 2. Индивид, находящийся на грани общества (бомжи, бездомные).

Маргиналдану (*маргинал* лат. *margo* шет; фр. *marginal* шеткі, қағаз шетінде жазылған) ағылш. *Marginalization* – өз мәдениетіне сәйкестілігін, қатыстығын жоғалту, өзге мәдениеттермен сәйкестіктің болмауы. М. себептері: өз сәйкестілігін қолдау мүмкіншілігінің жоқтығы (көбінесе сыртқы себептерге байланысты); жаңа сәйкестілікті иемденуге қызығушылықтың болмауы (сол мәдениеттің тарапынан туындайтын дискриминация мен *сегрегация* (шеттетушілік) әсерінен болуы мүмкін).

Мәдени антропология ағылш. *Cultural Anthropology* – мәдениеттің дамуын барлық тұрғыдан зерттейтін ғылым: өмір сүру, әлемді қабылдауы, діл, ұлттық мінез, күнделікті мінезқұлық және т.б. Сонымен бірге, мәдени антропология қарым-қатынас, коммуникация арқылы мәдениетті жетілдірудегі, дамытудағы адам қабілетін зерттейді, мәдениеттердің алуантүрлілігін, олардың өзара әрекеттесуі мен байланыстарын қарастырады.

Мәдениаралық қарым-қатынас ағылш. *Intercultural Communication* – әртүрлі көріністегі қарым-қатынастың жиынтығы және әртүрлі мәдениетке жататын жеке тұлғалар мен топтардың қарым-қатынас жасауы, олардың білімдерімен, пікірлерімен, ойларымен, концептілері-

Маргинализация (от лат. *margo, marginis* край, межа; фр. *marginal* побочный, предельный, написанный на полях) англ. *Marginalization* – потеря идентичности с собственной культурой, отсутствие идентификации с культурой большинства. Причины М.: невозможность поддерживать собственную идентичность (обычно в силу каких-то внешних причин); отсутствие интереса к получению новой идентичности (возможно, из-за дискриминации или *сегрегации* со стороны этой культуры).

Культурная антропология англ. *Cultural Anthropology* – отрасль науки, которая изучает развитие культуры во всех ее проявлениях: образ жизни, восприятие мира, менталитет, национальный характер, поведение и т.д. К.а. изучает человеческую способность развивать культуру через общение, коммуникацию, рассматривает все разнообразие человеческих культур, их взаимодействие и контакты.

Межкультурная коммуникация англ. *Intercultural Communication* – совокупность разнообразных форм отношений и общения между индивидами и группами, принадлежащими к разным культурам, обмен знаниями, идеями, мыслями, концептами и эмоциями между

мен және эмоцияларымен бөлісуі. Мәдениаралық қарым-қатынас *мәдениеттің ішкі қарым-қатынасы* немесе *жеке тұлғааралық қарым-қатынасқа* қарағанда күрделірек.

Мәдениаралық қарым-қатынастық күзiреттiлiк (МҚК) ағылш. *Intercultural communicative competence (ICC)* – мәдениаралық контексте тиімді байланысты жүзеге асыру қабілеті; бейімделу, әлеуметтік ықпалдас-тық, тілдік күзiреттiлiк, жергiлiк-тi мәдениеттi бiлу және децентрация.

Мәдениет (лат. *cultura; colo, colere* етістігінен, өңдеу деген мағынада, кейіннен – тәрбие, білім, даму, құрметтеу) ағылш. *Culture* – адамдардың амал-әрекеттері мен өмірді ұйымдастыру формаларында, типтерінде көрініс тапқан адам және қоғамның дамуының тарихи бір деңгейі, сонымен қатар адам өз тарихы бойында қолымен жасаған материалды зат, нысан, идея мен образдар жиынтығы, яғни адамзаттың тұтас алғанда барлық жетістіктері, адам өзі жасаған «екінші табиғат». А. Кребер мен С. Клакхонның пікірінше «мәдениет адамның ашық және жабық ойлау схемалары мен іс-әрекеттерінен тұрады, бұл тек адам қауымдастықтарына ғана тән және символдарда көрініс тауып, адамнан адамға және ұрпақтан ұрпаққа

людьми разных культур. М.к. более сложная, чем *внутрикультурная* или *межличностная* коммуникация.

Межкультурно-коммуникативная компетентность (МКК) англ. *Intercultural communicative competence (ICC)* – способность осуществлять эффективную коммуникацию в межкультурном контексте; адаптация, социальная интеграция, языковая компетентность, знание местной культуры и децентрация.

Культура (от лат. *cultura*, от глагола *colo, colere* возделывание, позднее – воспитание, образование, развитие, почитание) англ. *Culture* – исторически определенный уровень развития общества и человека, выраженный в типах и формах организации жизни и деятельности людей; совокупность материальных предметов, объектов, идей, образов, созданных человеком на протяжении всей его истории, т.е. сумма всех достижений человечества. По мнению А. Кребера и С. Клакхона, «культура состоит из выраженных и скрытых схем мышления и поведения, являющихся специфическим, обособляющим достижением человеческих общностей, воплощенным в символах, при помощи которых они

беріледі» Кез келген М-тің негізі салт-дәстүр арқылы берілетін идеялар мен құндылықтар болып табылады.

Мәдениетке қарсы қарым-қатынас (контрмәдениеттік қарым-қатынас) ағылш. *Countercultural communication* – ішкі субмәдениет пен төл мәдениет құндылықтарының келіспеушілігімен айқындалған, аналық мәдениет пен ішкі субмәдениет өкілдері арасында болатын қарым – қатынас түрі. Бұл қарым-қатынас түрінің ерекшелігі: субмәдениет топтарының басым мәдениеттің құндылықтарынан бас тартып және көпшіліктің құндылықтарына қарама-қарсы келетін өзіндік тәртіп пен ережелерін ұсыну.

Мәдени диффузия ағылш. *Cultural diffusion* – бір мәдениеттің екінші мәдениеттің қандай да бір жетістіктерін алып, қабылдауы; өзара әрекеттесудің нәтижесінде бір мәдениеттің жеке құбылыстары немесе оның кешендерінің басқа мәдениетке енуі. Мәдени өзара қарым-қатынас – бұл мәдени қатынас, оның нәтижесінде қарым-қатынасқа түскен мәдениеттердің бір-біріне үлкен ықпалымен немесе біржақты ықпалмен бітеді.

«Мәдени көзілдірік» (Эдвард Холл) ағылш. *Culture Lenses* – өз мәдениетін барлық заттар-

воспринимаются и передаются от человека к человеку и от поколения к поколению». Основа любой К. – идеи и ценности, передающиеся при помощи традиций.

Контркультурная коммуникация англ. *Countercultural communication* – тип коммуникации, которая происходит между представителями материнской культуры и дочерней субкультуры и выражается в несогласии дочерней субкультуры с ценностями и идеалами материнской. Особенность К.к.: отказ субкультурных групп от ценностей доминирующей культуры, выдвижение своих собственных норм и правил, противопоставляющих их ценностям большинства.

Культурная диффузия англ. *Cultural diffusion* – заимствование каких-либо достижений одной культуры у другой; взаимное проникновение отдельных явлений культуры или целых ее комплексов из одной культуры в другую при их взаимодействии. Культурное взаимодействие – это культурный контакт, который может закончиться сильным влиянием взаимодействующих культур друг на друга либо односторонним влиянием.

«Культурные очки» (Эдвард Холл) англ. *Culture Lenses* – оценивание собственной куль-

дың өлшемі мен негізі деп бағалау. Бұл адамдардың коммуникативті жүріс-тұрысын айқындайтын маңызды фактор. Негізінде адам әдетте өзінің жүріс-тұрысы мен қабылдау әрекеттерінің негізі өз мәдениетінде жатқанын ұғынбайды және өзге мәдениеттерге жататын адамдардың өздеріне тән көзқарастары, құндылықтар жүйелері бар екендігін ескермейді.

Мәдени кірмелер ағылш. *Cultural Borrowings* – басқа мәдениеттерде жасалған заттар, құндылықтар және жүріс-тұрыс нормаларының қолданылуы. Мұндай кірмелер бір мәдениет дамыған мәдениеттің ықпалына түскен жағдайда немесе мәдениеттер қарым-қатынасқа түскенде орын алады. Басқа мәдениеттен алынған элементтерге қарамастан халықтың көбі өздерінің мәдениеттеріне тән көптеген салттарды, әдет-ғұрыптар мен құндылықтарды сақтап қалуға тырысады.

Мәдени құндылықтар ағылш. *Cultural values* – 1. Діни, көркемдік және зияткерлік өнердің көрнекті туындыларының жиынтығы. Бұған археологиялық және этнографиялық раритеттер, сәулет өнерінің ғимараттары, кол өнерінің сирек кездесетін туындыларын жатқызуға болады. 2. Адамдардың бірлескен өмір сүру қағидалары: әдет-ғұрыптар, салттар, таным таптаурындары мен тәлімі, бағалауы, ойлар, түсінді-

туры как центра и меры всех вещей; важный фактор, определяющий коммуникативное поведение людей. Нормальный человек обычно не осознает, что образцы его поведения и способы восприятия окрашены его собственной культурой и что люди других культур имеют другое видение, менталитет, поведение, системы ценностей и норм.

Культурные заимствования англ. *Cultural Borrowings* – использование предметов, норм поведения, ценностей, созданных в других культурах. К.з. возникают в тех случаях, когда одна культура подвергается влиянию другой или при контакте культур. Однако при этом сохраняются обычаи, нормы и ценности, присущие родной культуре.

Культурные ценности англ. *Cultural values* – 1. Совокупность выдающихся произведений интеллектуального, художественного и религиозного творчества, в т.ч. выдающиеся архитектурные сооружения, уникальные произведения ремесла, археологические и этнографические раритеты. 2. Принципы совместного сосуществования людей: нравы, обычаи, стереотипы поведения, сознания,

рулер және т.б. Бұл мәдени құндылықтардың екі тобы тәжірибеде қайталанбас сипаттама айқындайды және кез келген мәдениеттің «өзегі» болып табылады.

Мәдени релятивизм ағылш. *Cultural relativism* – Кез келген елдің мәдениеті өзінің құндылықтары аясында және өзінің контекстік шеңберінде ғана түсініледі алынады (Уильям Самнер.) Белгілі американдық мәдени антрополог Р. Бенедикт бұл идеяны жетілдіре отырып, кез келген мәдениетті өзіне тән алғышарттарға ғана қатысты емес, сонымен бірге өз бүтіндігінде қарастырылып, ұғынылуы керек деп көрсетеді. Ол дәстүр, салт, ереже өз мәдениетінің шеңберінен тыс түсініле не бағалана алмайды деп санады.

Мәдени сәйкестілік ағылш. *Cultural identity* – белгілі тұрақты сипаттар жиынтығы, сол қасиеттеріне қарай мәдени құбылыстар немесе адамдар бізде жағымды не жағымсыз сезімдер тудырады; қандай да бір мәдениетке тиістілігін ұғыну, адамның мәдени нормалар мен тәртіп үлгілерін, құндылық бағыттар мен тілді қабылдауы, өзіндік «Мен» дегенді тап сол қоғамда қабылданған мәдени сипат тұрғысынан түсіну.

оценки, мнения и др., способствующие интеграции общества, росту взаимопонимания между людьми, их солидарности, взаимопомощи и т.д. К.ц. составляют основу любой культуры и определяют ее специфику.

Культурный релятивизм англ. *Cultural relativism* – принцип, в соответствии с которым культура любого народа может быть понята только в рамках ее собственных ценностей и в ее собственном контексте (Уильям Самнер). По мнению американского культурного антрополога Р. Бенедикт, любая культура должна пониматься не только из собственных предпосылок, но и рассматриваться в своей целостности. По ее мнению, обычаи, правила, традиции не могут быть адекватно поняты или оценены вне рамок своей культуры.

Культурная идентичность англ. *Cultural identity* – совокупность определенных устойчивых качеств, благодаря которым те или иные культурные явления или люди вызывают у нас чувство симпатии или антипатии; осознание принадлежности человека к той или иной культуре, принятие соответствующих культурных норм и образцов поведения, ценностных ориентаций и языка, понимание своего «я» с позиций тех культурных характеристик, которые приняты в данном социуме.

Мәдени шок (*ауысу әсері, мәдени шаришағандық*) ағылш. *Culture Shock*, нем. *Kulturschock* – жаңа мәдениеттің адамға стрестік әсер етуі. Бір мәдениет өкілдері басқа мәдениетпен жанасқан кезде алатын әсері (бөгде мәдениет аясына түсу, ұзақ уақыттан кейін өз мәдениетінің аясына оралу) немесе қоғамның түрлі дәстүріне және ұстанымдарына бейімделу мәжбүрлі қажеттіліктен болатын күйзеліс. Бөгде мәдениетке енген босқындардың барлығы дерлік мәдени шоктың қай деңгейін болсын басынан өткереді. Сонымен қатар қоғамда радикалды өзгерістер орын алса мәдени шок пайда болуы мүмкін. Мұның соңы психикалық ақауға немесе күйзеліске апарды. Ғылыми қолданысқа «мәдени шок» терминін 1960 жылы американ зерттеушісі К. Оберг енгізді. К. Оберг жаңа мәдениетке ену жағымсыз сезімге толы екендігін атап өтеді.

Мәдениеттің жаһандануы ағылш. *Globalization of Culture* – коммуникация құралдарының, экономикалық байланыстардың, транспорт түрлерінің дамуы негізінде жеке этникалық мәдениеттердің бірыңғай әлемдік мәдениетке интеграциялану үдерісі. Мәдениаралық қарым-қатынаста М.ж. мәдени байланыстардың кеңеюі, мәдени құндылықтардың кірігуі және адамдардың бір мәдениеттен екінші мәде-

Культурный шок (шок перехода, культурная утомляемость) англ. *Culture Shock*; нем. *Kulturschock* – потрясение, испытываемое представителями определенной культуры при контакте с другой (попадание в условия чужой культуры, возвращение к своей после длительного перерыва) или вынужденной необходимости приспособиться к различным традициям и устоям общества. К.ш. возникает у иммигрантов, но может развиваться и при радикальных изменениях общества. К.ш. вызывает нарушение психического здоровья, более или менее выраженное психическое потрясение. Термин «К.ш.» введен в научный обиход американским исследователем К. Обергом (1960), который отметил, что вхождение в новую культуру сопровождается целым рядом неприятных ощущений.

Глобализация культуры англ. *Globalization of Culture* – процесс интеграции отдельных этнических культур в единую мировую культуру на основе развития транспортных средств, экономических связей, средств коммуникации. В межкультурной коммуникации Г.к. выражается в расширении культурных контактов, заимствовании культурных ценностей и миграции людей из одной культуры в другую.

ниетке миграциялануы негізінде көрініс табады.

Мимика, бет қимылы (грек *mimikos* еліктегіш) ағылш. *Facial expression* – сөйлесіп тұрған адамның қарым-қатынас барысындағы бет-әлпетінің қимылы, өзгерісі. М. бейвербалды қарым-қатынастың басты элементі. М. арқылы барлық әмбебап эмоцияларды білдіруге болады: қайғы, бақыт, жек көрушілік, ашу, таңқалу, қорқыныш, жақтырмаушылық және т.б. Бет-әлпет қимылын 55 компоненттің қатысуымен білдіруге болады. Олар 20 мыңға жуық мағынаны білдіруге қабілетті (адам қас-қабағымен өзінің таңқалғанын, қорыққанын, жақтыртпағанын және т.б. сезімдерді білдіреді. Ал адамның көзіне қарап оның көңіл күйін, сезімін түсінуге болады (қайғы, қуаныш, сүйіспеншілік т.б.).

Модалды ым-ишараттар ағылш. *Modal Gestures* – мақұлдау, наразылық, мысқыл, сенбеушілік, сенімсіздік, білместік, уайымдау, ойға шомылу, абыржушылық, толғаныс, уайымға берілушілік, көңіл қалушылық, жиіркенушілік, қуаныштар, шаттық, таңқалушылық. Олар адамның көңіл-күй жағдайын, оның айналаға деген бағасын, адамдармен заттарға деген қарым-қатынасын білдіреді, қарым-қатынас барысында субъектінің белсенділігінің өзгерісі жайында белгі береді.

Мимика (от греч. *mimikos* подражательный) англ. *Facial expression* – внешнее проявление внутреннего действия, изменения выражения лица человека в процессе общения. М. – важнейший компонент невербальной коммуникации. При помощи М. человек может выразить все универсальные эмоции: счастье, страх, удивление, печаль, гнев, отвращение, презрение и т.п. По статистике, в выражении лица участвуют 55 компонентов, сочетание которых способно передать до 20 тысяч смыслов (с помощью бровей можно выразить такие эмоции, как удивление, испуг, недовольство и пр., по глазам – понять настроение человека, его чувства (печаль, радость, любовь, удивление и т.д.).

Модальные жесты англ. *Modal Gestures* – жесты, выражающие эмоциональное состояние человека, его оценку окружающего, отношение к предметам и людям, сигнализирующие об изменении активности субъекта в ходе коммуникации (жесты одобрения, неудовольствия, иронии, недоверия, неуверенности, незнания, страдания, раздумья, сосредоточенности, растерянности, смятения, подавленности, разочарования, отвращения, радости, восторга, удивления).

Мораль (ғибрат) (лат. *moralis, mores* адамгершілікті, өнегеге, мінезге қатысты) ағылш. *Morality* – құндылық пен талап жүйесінен құралған қоғам санасының формасы. М. адамдардың үйреншікті қарым-қатынастарын және олардың құнды бағдарын реттеуге бағытталған. М. қоғамның әртүрлі саласындағы адамның санасы мен іс-әрекетін реттейтін қатаң қағидалар мен жоғары мұраттар тән. М. сәйкес адам тұрақты адамгершілікті таңдауға, жеке өз тағдырын өзі шешуге бағытталады. Жақсылық пен жамандық идеялары және қоғамдық пікірдің абыройы тарапынан М. қолдауға ие болады.

Мультимәдениеттілік (мультикультурализм) ағылш. *Multiculturalism* – 1. Жеке елдегі және әлемдегі жалпы мәдени ерекшеліктерді дамыту мен сақтауға бағытталған саясат. 2. Теория немесе идеология, оған сәйкес әдептілік және сыпайылық таныту керек, сұхбаттасушының толық және дәл ақпарат алуға құқығын құрметтей отырып, сол ақпаратты өз тарапынан айтуға құқығының барын білу керек.

Норма (қағида) ағылш. *Norm* – адамның іс-әрекетін және оның басқа адамдармен қарым-қатынасын реттейтін ереже; мәдениет-

Мораль (от лат. *moralis, mores* нравственный, относящийся к нраву, характеру) англ. *Morality* – форма общественного сознания, состоящая из системы ценностей и требований. М. призвана регулировать обыденные отношения людей, их ценностные ориентации. М. характерны высокие идеалы и строгие нормы, регулирующие поведение и сознание человека в различных социальных сферах. В соответствии с М. человек ориентируется на постоянный нравственный выбор, личностное самоопределение. М. поддерживается идеями добра и зла и авторитетом общественного мнения.

Мультикультурализм англ. *Multiculturalism* – 1. Политика, направленная на развитие и сохранение в отдельно взятой стране и в мире в целом культурных различий. 2. Теория или идеология, в соответствии с которой необходимо быть тактичным, корректным, уважать право собеседника на получение точной и полной информации и на выражение ее со своей стороны.

Н

Норма англ. *Norm* – правила, регулирующие поведение человека и его общение с другими людьми. В зависимости от

тің құндылықтарына, тәсіліне, түріне, мақсатына, таралу шегінде қолдану аясына, барлық іс-әрекет нормаларының орындалу қатандығына байланысты Н. мына түрлерге бөлінеді: *дәстүрлер, салттар, әдет-ғұрыптар, заңдар, өнеге-ғұрыптар.*

ценностей культуры, способа, характера, цели, сферы применения, границ распространения, строгости исполнения выделяют следующие поведенческие Н.: *традиции, обычаи, обряды, законы, нравы.*

О

Окулистика ағылш. *Oculistics* – қарым-қатынас үдерісінде көз қозғалысын немесе көз байланысын қолдану. Көз көмегімен адами сезімдер мен эмоцияның мол гаммасын білдіруге болады. Мысалы, әңгіменің басталуын білдіруі мүмкін, әңгіме үдерісінде ілтипат белгісі, қолдау немесе керісінше қарым-қатынастың аяқталғанын білдіруі мүмкін, сонымен қатар сөздің немесе әңгіменің толығымен аяқталғанын білдіреді. Ұзақ көзқарас ғашықтықтың, үрейдің немесе ашудың белгісі болуы мүмкін. Адам адамға тіке, тура, көз айырмай қараса, оны қауіптің, үстем болудың белгісі деп саналуы мүмкін. О. мәселесін қарастыратын зерттеулер бойынша адам бөгде адамның оған көз тастауын үш секунд қана жайсыздықсыз қабылдай алады.

Оқшаулау ағылш. *Isolation* – халықтар мен мәдениеттердің бірін-бірі қабылдамауы. О. этноцентризмге әкеліп соғады, себебі адамдар бөтен халықпен жанаспаса, араласпаса, оларда мәде-

Окулистика англ. *Oculistics* – использование движения глаз или контакт глаз в процессе коммуникации, с помощью которых можно выразить различные чувства и эмоций (начало разговора, окончание реплики или беседы, знак внимания, поддержки, прекращение общения). Взгляд человека психологически сокращает дистанцию между людьми (длительный взгляд может быть признаком влюбленности, беспокойства, страха или раздражения; прямой взгляд может восприниматься как угроза, стремление доминировать). Исследования О. показали, что человек способен воспринимать чужой взгляд без дискомфорта не более трех секунд.

Изоляция англ. *Isolation* – отторжение народов и культур друг от друга. И. способствует этноцентризму: если люди не сталкиваются с носителями другой культуры, то они не думают

ниеттің әралуандығы жайлы ой тумас та еді. Қазіргі кезде толық физикалық О.-ды жоқ десек те болады (Амазонканың белгісіз тайпаларын айтпағанда), дегенмен салыстырмалы окшауланудың болуы әбден мүмкін, мәселен, үлкен көпұлтты мемлекеттегі біртекті тұрғындардан тұратын кішкентай қаланың окшаулануы. Мұндай жерлерде мәдени әралуандылық мүлдем байқалмайды. Ішінара окшаулану мәдениеттің әралуандығының кең ауқымды категорияларын қолданғанда көрінеді. Мыс., адамдар еуропалық пен азиаттар арасында айырмашылық бар екендігіне келіседі, ал қазақтар мен қырғыз, жапондар мен кәріс арасындағы айырмашылықтарды байқамайды т.с.с.

о культурных различиях. В современное время полной физической И. не существует (исключением являются неизвестные племена Амазонки). Выделяются относительная И. и частичная И. Относительная И.: изоляция небольшого города с однородным населением в многонациональной стране. В таких местах культурные различия совсем не ощутимы. Частичная И.: использование широких категорий для культурного различия. Напр., люди согласны, что есть разница между европейцами и азиатами, но не видят различий между казахами и кыргызами, японцами и корейцами и т.п.

Ө

Өзара түсінісу ағылш. *Understanding* – «әлем мәдениетінің» қағидаларының бірі, жеке адамдар, әлеуметтік топтар, ұжым мен елдер арасындағы қатынастарды орнату тәсілі, олардың іс жүзінде көзқарастары мен ұстанымдары түсініп, ескеріледі. Ө.т. әлеуметтік-психологиялық қарым-қатынастың көрсеткіші болып табылады және адамдардың топтық, ортақ қызметі үшін ерекше мәнді болады. Ортақ мүдделер, жақын және түкпір мақсаттар мен көзқарастардың ортақтығы, түсінісудің объектив-

Взаимопонимание англ. *Understanding* – один из принципов «культуры мира», способ отношений между отдельными людьми, социальными группами, странами, при котором максимально учитываются мнения, позиции, интересы общающихся. Объективная основа В.: общность интересов, близкие и отдаленные цели, взгляды. В. между отдельными людьми предполагает межличностное познание друг друга. Структурные элементы В.: восприятие внешнего облика; предположитель-

ті негізі болып табылады. Жеке адамдардың Ө.т. бірін-бірі тұлғаралық танып білгендігін білдіреді. Оның құрылымдық элементтері: сыртқы бет-әлпетін қабылдау; адамның жеке қасиеттерін сыртқы белгілерімен болжалды салыстыру; мінез-құлықтар мен әрекеттерді түсіндіру, бірінші әсердің қалыптасуы; басқа адам туралы түрлі бейнелердің қалыптасуы; тұлғаны түсіну. Ө.т. мәдениаралық қатынас үдерісін нәтижелі және тиімді болуына көмектеседі.

«Өзге» (бөгде, бөтен) ағылш. «Other» – бұл жердікі емес, шетелдік, өз мәдениетімізден тысқары; негізгі, қалыптасқан ортамен салыстырғанда өзгеше, оғаш; танымымызға жат, белгісіз; адам төтеп бере алмайтындай ғажайып, құдіретті; өмірге қауіп төндіретіндей қатерлі. «Өзге» деген түсінік қандай да бір мәдени құбылыстың «өз» мәдениетіндегі үйреншікті құбылыстармен сай келмеу жағдайларынан туындайды.

ное соотношение внешних признаков с личностными качествами; объяснение поведения, поступков, формирование первого впечатления; становление ряда образов о другом человеке; понимание личности. В. способствует эффективности и результативности процесса межкультурной коммуникации.

«Чужой» англ. «Other» – нездешний, иностранный, находящийся за пределами родной культуры; необычный, странный, по сравнению с обычным и привычным окружением; незнакомый, неизвестный и недоступный для познания; сверхъестественный, всемогущий, перед которым человек бессилён; зловещий, несущий угрозу для жизни. Понятие «Ч.» возникает в ситуации расхождения или несовпадения каких-либо культурных явлений другой культуры с принятыми в «своей» культуре.

II

Плюрализм (латын *pluralis* көптік) ағылш. *Pluralism* – мәдениеттегі ерекшеліктерді жай ғана ұғынып қана қоймай, сондай-ақ бұл айырмашылықты нақты мәдени жағдайда толықтай түсініп,

Плюрализм (от лат. *pluralis* множественный) англ. *Pluralism* – глубокая адаптация к чужой культуре, осознание различия культур как части себя, собственной идентичности, полное

терең бейімделу; мәдени ерекшеліктерге жағымды қатынасты көрсету. Ол адамның өзге мәдениетте өмір сүру жеке тәжірибесінің нәтижесі ретінде ғана болуы мүмкін (әдетте ол үшін сол жерде кемінде екі жыл тұру қажет). Сондай-ақ, П. эмигранттың балаларына және бірнеше мәдениетте өскендерге (мыс., ата-аналары әр түрлі мәдениеттен болса) тән сипат. Мұндай адамдардың мәдени ерекшеліктерге құрметі өзіне деген құрметін білдіреді. Осы сипатымен П. *эмпатиядан* ерекшеленеді. П-нің нәтижесінде *бикультурализм* немесе *мультимәдениеттілік* қалыптасады.

Проксемика ағылш. *Proxemics* – коммуникация кезінде кеңістік қарым-қатынасын қолдану. Бұл ұғым коммуникацияның кеңістікте құрылу заңдылықтарын, сонымен қатар адамдар арасында жеке тұлғааралық қарым-қатынасқа аумақ, қашықтық және арақашықтықтың әсерін талдау үшін қолданылады (Э. Холл). Олар әр мәдениетте әртүрлі болып келеді және коммуникация үшін маңызды болып табылады. Әр адам өзінің бірқалыпты, жақсы өмір сүруі үшін оның айналасындағы белгілі кеңістік көлемі оның жеке басынкі деп санайды, ал осы кеңістікті бұзу оның ішкі әлеміне басып кірушілік деп қарастырады. Сондықтан адамдар арасындағы қа-

понимание этого различия в конкретных культурных ситуациях. П. – результат личного опыта жизни в чужой культуре (не менее двух лет); это часть высокого уровня межкультурной чуткости, позитивное отношение к культурным различиям. П. характерен для детей эмигрантов или тех, кто вырос в нескольких культурах (родители принадлежат к разным культурам). Для таких людей уважение различий означает уважение к себе. Этим П. отличается от *эмпатии*. Результат П. – формирование *бикультурализма* или *мультикультурализма*.

Проксемика англ. *Proxemics* – использование пространственных отношений при коммуникации. Понятие П. используется для анализа закономерностей пространственной организации коммуникации, а также влияния территорий, расстояний и дистанций между людьми на характер межличностного общения (Э. Холл). Они существенно отличаются в разных культурах и являются значимыми для коммуникации. Для нормального существования каждый человек считает, что определенный объем пространства вокруг него является его собственным и нарушение этого пространства рассматривает как вторжение во внутренний мир. В связи с этим

рым-қатынас әрқашан бір-бірінен белгілі қашықтықта болады және бұл қашықтық адамдар арасындағы қарым-қатынастың маңызды көрсеткіші болып табылады. Әр адам санадан тыс түрде өзінің жеке кеңістігінің шекарасын орнатады. Бұл шекаралар халықтың мәдениетіне ғана байланысты емес, сонымен қатар нақты адамға деген қарым-қатынасқа да байланысты.

Психологиялық бейімделу ағылш. *Psychological adaptation* – жаңа мәдениетте психологиялық көңіл-күйдің жай табуына жету. Яғни, жақсы көңіл-күйде, психологиялық денсаулықта, сонымен қатар анық және айғақ құралған жеке немесе мәдени сәйкестілік.

Салт ағылш. *Ritual* – дәстүрдің бір түрі, діни және тұрмыстық дәстүрлердің бұқаралық көрініс табуы. С.-тың ең басты ерекшелігі – көпшілікке ортақ болуы, сондықтан салттың орындалуы белгілі әлеуметтік топпен шектелмей, осы мәдениетті иеленушілердің барлығына да қатысты. Салттар адам өмірінің ең маңызды сәттерінде орынға ие, мысалы, баланың туылуы, үйлену тойы, жаңа қызметтік ортаға қадам басуы, жасы ұлғайып басқа

общение людей происходит на определенном расстоянии друг от друга. Это расстояние является важным показателем типа, характера и широты отношений между людьми и связано с понятием «личное пространство». Каждый человек подсознательно устанавливает границы своего пространства. Эти границы зависят не только от культуры данного народа, но и от отношения к конкретному собеседнику.

Психологическая адаптация англ. *Psychological adaptation* – достижение психологической удовлетворенности в рамках новой культуры: хорошее самочувствие, психологическое здоровье, четко и ясно сформированное чувство личной или культурной идентичности.

С

Обряд англ. *Ritual* – массовое выражение религиозной или бытовой традиции. Главная отличительная черта О. – массовость, т.е. относится ко всем носителям данной культуры. Как правило, О. сопровождают важные моменты человеческой жизни, связанные с рождением, смертью, свадьбой, вступлением в новую сферу деятельности, переходом в другую возрастную группу.

топқа қосылуы, біреу қаза болғанда.

Салттық ым-ишарат ағылш. *Ritual Gestures* – әр түрлі салттарда қолданылатын ымдар (христиандар шоқынады, ал мұсылмандар болса намаз оқылып болғаннан кейін екі алақанымен жоғарыдан төменге қарай беттерін сипайды).

Сәйкестілік ағыл. *Identity* – адамның түрлі (ұлттық, кәсіби, тілдік, саяси, діни, нәсілдік және т.б.). Әлеуметтік топтар мен социумдарға жататындығын түйсіну. әлеуметтік мәдени кеңістікте өзінің орнын анықтап және қоршаған ортаға еркін үйренісетін жеке бір топқа тиесілі екендігін сезіну. Адамның өзге адамдардан айрымашылығы мен олардан ұқсастығын түсіну. Адамға С. осы үнемі өзгеріс үстіндегі өмірде «өзінің болмысында, бітімінде» қалуы үшін қажет. Әрбір адам өз сәйкестігін өзіндік сәйкестік немесе өзіндік ұқсастық ретінде құрады. Адам С. қалыптастыратын негіз – өзінің өзгеге және өзімізге деген қатынасының айқындалуы болып табылады.

Сегрегация (шеттетушілік) (кейінгі лат. *segregatio* отделе-ние) ағыл. *Segregation* – тұрғындардың қандай да бір тобының мәжбүрлі бөліну саясаты. Әдетте діни және нәсілдік кемсіту формасының бірі ретінде бағаланады (топтың нәсілдік немесе этника-

Обрядовые (ритуальные) жесты англ. *Ritual gestures* – жесты, используемые в различных ритуалах (христиане крестятся, мусульмане в конце молитвы проводят двумя ладонями по лицу сверху вниз и др.).

Идентичность англ. *Identity* – осознание человеком своей принадлежности к различным группам и социумам (национальным, языковым, социальным, расовым, профессиональным, политическим, религиозным); отождествление себя с тем или иным человеком как воплощением присущих этим группам или социумам свойств; понимание человеком своего отличия от других людей и своего сходства с ними. И. необходима для того, чтобы человек оставался «самим собой» в изменяющемся мире. Каждый человек формирует свою И. как самоидентичность. Основа формирования человеком своей И.: определение им своего отношения к «чужим» и к «своим».

Сегрегация (поздне лат. *segregatio* отделе-ние) англ. *Segregation* – политика принудительного отделения какой-либо группы населения. Обычно расценивается как одна из форм религиозной и расовой дискриминации (отделение группы по ра-

лық белгісі бойынша бөлінуі). Дегенмен де кемсітушілік – неғұрлым жалпы құбылыс, С. қамтуы міндетті емес. Қазіргі таңда С. өте сирек кездеседі, ол адам құқығын қорғау қозғалыстарының (XX ғ. екінші жартысы) нәтижесінде жойылды. Осыған байланысты С. де-юре және де-факто деп ажыратылады. С. әлі күнге дейін көпшілік елдерде де-факто бар, оларда бұрын әкімшілік С. болған. Мәселен, АҚШ-та де-факто нәсілдік С. және саяси-әлеуметтік кемсітушілік бар. Ал Латвия және Эстония елдерінде «азаматтар емес» саясаты жүргізілетін де-юре С. бар.

Сенсорика ағылш. *Sense Perception* – басқа мәдениет уәкілдерін сезімдікпен қабылдауына негізделетін бейвербалды коммуникация түрі. Бейвербалды коммуникацияның басқа түрлерімен бірге серіктеске деген қарым-қатынас адамның сезім мүшелері негізінде де құралады (иіс, дәм, түс пен дыбыстың үйлесуі, әңгімелесушінің дене жылылығы).

Сепарация (лат. *separatio* бөлу, айыру) ағылш. *Separation* – өз мәдениетімен сәйкестілігін сақтай отырып, өзге мәдениетті жокқа шығару, өз мәдениетінен ерекшеленетіндердің барлығына қашықтық орнату үшін физикалық немесе әлеуметтік тосқауыл

совому или этническому признаку). Тем не менее, дискриминация – более общее явление, не обязательно включающее С. В настоящее время С. встречается крайне редко, она исчезла в результате движения за права человека (второй полов. XX в.). В связи с этим различают С. де-юре и де-факто. С. до сих пор может существовать де-факто в большинстве стран, в которых когда-то существовала административная С. Напр., в США де-факто существует расовая С. и политико-социальная дискриминация. В Латвии и Эстонии существует С. де-юре, в которых проводится политика «неграждан».

Сенсорика англ. *Sense Perception* – тип невербальной коммуникации, основанный на чувственном восприятии представителей других культур. Помимо других средств невербальной коммуникации отношение к партнеру формируется и на основе ощущений органов чувств (запаха, вкуса, цветовых и звуковых сочетаний, тепла тела собеседника).

Сепарация (лат. *separatio* отделение) англ. *Separation* – политика отрицания чужой культуры с сохранением идентификации со своей культурой, возведение физических или социальных барьеров с целью создания дистанции от всего, что

тұрғызу. Мұндай жағдайда доминантты емес топ өкілдері доминантты мәдениеттен қандай да болса оқшаулануды дұрысырақ көреді. Егер мұндай оқшаулануды үстем мәдениет өкілдері талап етсе, онда ол *сегрегация* деп аталады. Практика жүзінде мәдениеттердің өзара әрекеттесуінде оқшауланудан гөрі, С. жиі кездеседі. Мұндай кедергілер адамдарды әртүрлі топтарға бөледі: нәсілдік, этникалық, діни, саяси және т.б. Мыс., Американың қаланың жаман, лас жерлерінің тұрғындары көбінесе басқа мәдениетке жатады және олардың өмірінің материалды жағдайы нәсілдік шеттетуге себепші болады (см. *Сегрегация*).

Сепир-Уорф болжамы (лингвистикалық қатыстылық болжамы) ағылш. *The Sapir-Whorf Hypothesis* – бұл болжам бойынша тіл әрбір адамда қалыптасқан әлем бейнесінің негізі болып табылады. Тіл – ойларды айту құралы ғана емес, ол біздің ойымызды да өзі қалыптастырады. Бұл идеяның негізінде тілдің құрамы ойлау және шынайлықты тану құралы деген Б. Уорфтың (Э. Сепирдің зерттеуіне сүйене отырып) тұжырымы жатыр. Ол үшін ол ағылшын тілін хопи үнді

отличается от собственной культуры. В этом случае представители недоминантной группы предпочитают большую или меньшую степень изоляции от доминантной культуры. Стратегия изоляции, на которой настаивают представители господствующей культуры, называется *сегрегацией*. В практике взаимодействия культур С. встречается чаще, чем изоляция. Подобные барьеры создаются по различным основаниям: этническим, расовым, религиозным, политическим и др. Так, в Америке жители трущоб часто принадлежат к иной культуре (материальные условия жизни способствуют расовой дискриминации). В этом случае представители недоминантной группы предпочитают большую или меньшую степень изоляции от доминантной культуры (см. *Сегрегация*).

Гипотеза Сепира-Уорфа (гипотеза лингвистической относительности) англ. *The Sapir-Whorf Hypothesis* – в соответствии с этой гипотезой, язык является основой картины мира, которая складывается у каждого целого народа или человека/группы людей. Язык – это не просто инструмент для воспроизведения мыслей, он сам формирует наши мысли. В основе этой идеи положение Б. Уорф (вслед за Э. Сепиром): структура языка определяет –

тайпасының тілімен салыстырды. Мыс., «Ол он күнге қалды» деген ағылшын сөйлемі хопи тілінде «Ол он бірінші күнге дейін қалды» деген сөйлем сәйкес келеді. Б. Уорф көптеген еуропалық тілдерде бар өткен, осы және келер шақ хопи тілінде жоқ екенін анықтады. Мұндай мысалдармен Уорф тіл мен мәдениет арасындағы байланысты түсіндіреді, сонда, әртүрлі тілде сөйлейтін адамдарда әлемге деген көзқарастары да әр түрлі болады деп айтқан. Мысалы, осы заманда Бразилияның құрайттарында амондава деген тайпа табылды. Бұл тайпаның тілінде уақытқа қатысты ұғым жоқ. Сонымен бірге бұл тайпаның тілінде «жыл» және «ай» деген сөздер жоқ. Тайпа адамдары өмірінің бір кезеңінен екінші кезеңіне не бір дәрежеден екінші дәрежеге өткенде есімдерін ауыстырады. Амондава тілінде уақыт ағысын білдіру үшін кеңістік мағынасындағы тілдік құралдар жоқ. Мысалы, көп тілдерде «бұл оқиға кейінде қалды» немесе «осының алдында» (уақытқа қатысты мағынада) сияқты тіркестер қолданылады, ал амондава тілінде бұндай тіркестер жоқ.

мышление и способ познания реальности. Обоснованием этой идеи явились результаты сравнения английского языка и языка индейского племени хопи. Напр., английскому предложению «Он остался на десять дней» в языке хопи соответствует предложение «Он остался до одиннадцатого дня». Исследование Б. Уорфа показало, что в языке хопи нет дифференциации прошедшего, настоящего и будущего времени как во многих европейских языках. В связи с этим Б. Уорф обуславливает связь культуры и языка, т.е. люди, говорящие на разных языках, по-разному смотрят на мир. Так, в джунглях Бразилии найдено племя амондава, у которого отсутствуют понятие времени, обозначения периодов времени «месяц» и «год». В связи с этим представители этого племени не упоминают своих возрастов: переходя из одного периода жизни в другой или меняя свой статус в племени, они меняют свои имена. В языке амондава отсутствует отображение течения времени пространственными средствами. Так, носители многих языков мира употребляют такие выражения, как «это событие осталось позади» или «перед этим» (во временном значении). В языке амондава подобные конструкции отсутствуют.

Симпатия (грек. *Sympatheia* ұнату, ықылас) ағылш. *Sympathy* – адамның басқа адамдарға, топтарына не әлеуметтік құбылыстарға қатысты білдіретін тұрақты эмоционалды мақұлданған қатынас. Адам өзін өзгенің орнына ойша қояды, бірақ С. кезінде басқалардың іс-әрекеттеріне өзінің жеке талдау тәсілі қолданылады. М. Беннеттің «адамгершіліктің алтын қағидасы» («өзіңмен қандай болсын десең, өзің де адамдармен солай бол») атты теориясына сүйенсек, басқа мәдениеттің өкілдерімен қатынасқа түсу кезінде біз С., ықылас танытамыз, себебі олардың әрекеттерінің дұрыстығын өз көзқарасымызбен қараймыз.

Симпатия (грек. *sympatheia* влечение, внутреннее расположение) англ. *Sympathy* – устойчивое одобрительное эмоциональное отношение человека к другим людям, их группам или социальным явлениям. Человек мысленно ставит себя на место другого. Но при симпатии используются свои собственные способы интерпретации поведения других людей. Согласно теории М. Беннета, при общении с носителями других культур мы проявляем симпатию, если следуем «золотому правилу нравственности»: «поступай с людьми так, как хотел бы, чтобы поступали с тобой». Тем самым, рассматриваем приемлемость их поведения со своей точки зрения.

Т

Тән ажарлығы ағылш. *Physical Attractiveness* – тітіркендірмей, керісінше тартымдылық, симпатия туғызатын адамның табиғи күйі немесе қасиеті. Адам психикасы әдемілікті тұлға аралық қарым-қатынасты орнату және дамытудың маңызды элементі деп қабылдайды. Т.а. жоғары деңгейі ұзақ уақыттық, тұрақты қарым-қатынасты қамтамасыз етпейді: сыртқы келбет ажарлықтың әсері, әдетте, адамның басқа ерекшеліктері ашылған кезде төмендейді.

Физическая привлекательность англ. *Physical Attractiveness* – естественное состояние или качество человека, не вызывающее раздражение, напротив, порождающее притяжение, симпатию. Человеческая психика воспринимает красоту как важный элемент установления и развития межличностных контактов. Более высокий уровень Ф.п. не обеспечивает стабильного успеха в долговременных отношениях: влияние внешней привлекательности обычно снижается по мере того, как рас-

Теріске шығару ағылш. *Denial* – этноцентризмнің бір түрі, халықтар арасындағы қандай да бір мәдени ерекшеліктің бар екендігін мойындамау. Т.ш. *оқшауланудан*, сондай-ақ, *бөлінуден (сепарациядан)* көрініс таба алады. Егер өзгелер қашықтықты сақтап, өзін мейірімді ұстап тұратын болса, бұл ұстанымды қолдайтындар ұрыс-керіске бармайды. Келесі кезеңдерге қарағанда қорғанудың бұл сатысында адамдар кішіпейілірек болып келеді. Бірақ өзіне ұқсамайтын адамдардың басқа, яғни, төмендеу сатыға жасырын ауыстыру Т.ш. қауіпті жағы болып табылады. Т.ш. – бұл доминант топтардың артықшылығы. Т.ш. кезеңінде мәдениаралық іс-шаралар ұйымдастыру мәдениаралық сезімталдықты қалыптастырудың жақсы әдісі болып табылады: халықаралық кештер, өзгелердің әуенімен, билерімен, киімдерімен, тағамдарымен және т.б. танысатын мәдениаралық алмасу аптасы. Мәдениаралық ерекшеліктерді мойындау маңызды болып табылады. Шындығында да маңызды ерекшеліктерді талқылаудан бас тарту керек, себебі бұл ерекшеліктерді сезінген кезде оның бастапқы әсері шиеленісушіліктің өсуіне алып келеді. Ол келесі саты – *қорғануға* бағыттайды.

крываются менее привлекательные, негативные черты партнера по общению.

Отрицание англ. *Denial* – одна из форм этноцентризма: отказ признавать какие-либо культурные различия между народами. О. может проявляться через *изоляция* и *сепарацию*. Люди, придерживающиеся этой позиции, не ищут ссор до тех пор, пока другие держатся на расстоянии и ведут себя мирно. На этом этапе люди более вежливы, чем на следующем этапе защиты. О. – это привилегия доминантных групп населения. Негативная сторона О. – скрытый перевод других, не похожих на тебя людей, в другую, более низкую, категорию. На стадии О. лучший метод формирования межкультурной чувствительности – организация межкультурных мероприятий (международных вечеров, недель межкультурного обмена, на которых можно познакомиться с чужой музыкой, танцами, костюмами, кухней и т.п.). Важно просто признать существование межкультурных отличий. При этом нужно избегать обсуждения действительно значимых различий, т.к. когда эти различия начинают осознаваться, первая реакция – возрастание напряженности, что ведет к следующему этапу – защите.

Төмен контекстілі қарым-қатынас (Эдвард Холл) ағылш. *Low Context Communication* – ақпараттың негізгі бөлігі эксплицитті, анық айтылған кодтан құралған хабар. Оған дәлдік, айқындық және жеке айтылған сөздердің толықтығы тән. Сонымен қатар төмен контексті қарым-қатынас логика, объективтілік, дарашылдық және бәсекелестік жоғары бағаланатын мәдениеттерге тән. Төмен контекстілі мәдениетте стандартты айтылымдардағы ақпарат (швейцария, неміс, американдық) дұрыс түсінілу үшін барынша вербалды түрде болады.

Тұлғааралық аттракция ағылш. *Interpersonal Attraction* – бір адамды басқаның жоғары бағалау үдерісі, адамдар арасындағы өзара тартымдылық, өзара ұнату. Тұлғааралық аттракция басқалармен қатынас кезіндегі өзін белгілі бір қалыпта ұстауына итермелейтін бір адамның бағалау әрекетін көрсетеді. Өмір тәжірибесінде бір адамның басқаға тартымдылығы тұлғааралық аттракцияның ішкі және сыртқы факторларының әсерінен туындайтын эмоциялық жағдайлардың кең мөлшерінде айқындалады.

Тұлғааралық қарым-қатынас ағылш. *Interpersonal Com-*

Низкоконтекстная коммуникация (Эдвард Холл) англ. *Low Context Communication* – сообщение, в котором основная масса информации заключена в эксплицитном, явно выраженном коде. Она характеризуется точностью, прозрачностью и полнотой отдельных высказываний. Н.к. присуща культурам, в которых ценится логика, объективность, индивидуализм и современность. В стандартном высказывании в рамках низкоконтекстной культуры (швейцарской, немецкой, североамериканской) информация, которая требуется для правильной интерпретации данного сообщения, содержится в максимально вербализованном виде.

Межличностная аттракция англ. *Interpersonal Attraction* – процесс предпочтения одних людей другим, взаимного притяжения, взаимной симпатии между людьми. М.а. – оценочная реакция одного человека, которая побуждает его вести себя определенным образом при взаимодействии с другим. В жизни привлекательность одного человека для другого проявляется в широком диапазоне эмоциональных состояний, которые формируются под влиянием *внешних* и *внутренних* факторов М.а.

Межличностная коммуникация англ. *Interpersonal Com-*

munication – коммуниканттардың бір уақыттағы өзара әрекеттесу үдерісі және олардың бір-біріне әсер етуі. Т.к.қ. әртүрлі формада жүзеге асады. Ерекшеліктері қатысушылардың санымен, олардың әлеуметтік дәрежесімен, байланыс орнымен, кеңістік ерекшеліктерімен және қарым-қатынас уақытымен анықталады. Т.к.қ. нағыз үлгісі ретінде екі адамның бейресми әңгімесін алуға болады. Қарым-қатынастың бұл түріне мына қасиеттер тән: тақырыптың жиі ауысуы, бірінші жақтың белсенділігіне байланысты доминант болуы және оған екінші жақтың бағынуы, коммуникативтік мақсаттың ауысуы, өткен тақырыпқа қайта оралу мүмкіндігі, әңгіме кездейсоқ жағдайларға байланысты үзіліп кеткен жағдайда қорытынды кезеңнің міндетті еместігі.

Тұлғалық (дербес) сәйкестілік ағылш. *Personal Identity* – жеке тұлғаны/индивидты ерекшелейтін адам санасында пайда болып, сақталған дара қасиеттердің бейнесі. Т.с. негізінде адамның жеке өмірбаяны жатады.

Ұжымдық сәйкестілік (біз-сәйкестік) ағылш. *Collective Identity* – өзі жайлы топтың түсінігі және топ мүшелері өздерін сол түсінікке сай сәйкестендіруі. Біз-с. өзімен-өзі бола алмайды, тек белгілі бір адамдар оны өзде-

munication – процесс одновременного взаимодействия коммуникантов и их воздействия друг на друга. М.к. осуществляется в различных формах, специфика которых определяется числом участников, временем и местом осуществления коммуникации. Идеальный образец М.к. – неформальная беседа двух человек. Характерные черты этого вида коммуникации: частая смена тематики, доминирование одной стороны в силу ее большей активности и подчинение другой, смена коммуникативной установки, возможность вернуться к прежней тематике, необязательность заключительного этапа, т.к. беседа может быть прервана случайными обстоятельствами.

Индивидуальная идентичность англ. *Personal Identity* – создавшийся и закрепившийся в сознании индивида образ своих индивидуальных черт, отличающих его от остальных. В основе И.и. – личная биография.

Ұ

Коллективная идентичность (мы-идентичность) англ. *Collective Identity* – представление о себе, которое складывается у группы и с каким идентифицируют себя ее члены. Мы-и. не существует сама по себе, а толь-

рінің сәйкестігі деп қабылдаған да жүзеге аспақ. Сонымен қатар топтар өзінің тұтастығын және өзгешелігін ұғынуда өткен уақытқа жүгінеді.

Ұқсастық факторы ағылш. *Factor of Similarity* – осы фактор негізінде когнитивті сәйкестілік қағидасы жатыр: «менің айтқанымды мақұлдайтын адам – ол жағымды адам». Жалпы айтқанда, ұқсас мақсаттар адамдардың бір-бірімен қарым-қатынасын жақындатады, бірақ кейде сәйкестілік тұлғааралық аттракцияны төмендететін фактор ретінде де болуы мүмкін. Бақталастық жағдайында бір мақсатты көздеген екі адам бір-бірін көбінесе жағымсыз қабылдайды. Сондықтан екі адамның көзқарасы ұқсас болғанымен, бұл олардың өзара жағымды және сәтті қарым-қатынас орнатуына жеткілікті жағдай емес.

ко в той мере, в какой ее признают своей определенными людьми. При этом для групп типично основывать сознание своего единства и своеобразия на событиях прошлого.

Фактор сходства англ. *Factor of Similarity* – в основе этого фактора лежит принцип когнитивного соответствия: «приятный человек – это человек, который согласен со мной»; сходные цели сближают людей в их общении. Сходство может выступать фактором, снижающим межличностную аттракцию. В ситуациях соперничества два человека, имеющие одинаковые цели, часто негативно воспринимают друг друга. В связи с этим, факт, что два человека имеют в чем-то схожие взгляды – недостаточное условие для их взаимной привлекательности и успешной коммуникации.

Ф

Физикалық әмбебаптылық ағылш. *Physical Universalism* – барлық адамдарға нәсілдік, этникалық немесе мәдени ерекшеліктеріне қарамастан ортақ физикалық сипаттама тән деген түсінік. Бұл сипаттамалар бірдей материалдық қажеттіліктерді қамтамасыз етеді және де баршаға түсінікті іс-әрекетті талап етеді. Барлық мәдени ерекшеліктер бірнеше онша маңызды емес сипаттамаларға сыяды.

Физический универсализм англ. *Physical Universalism* – понятие, в соответствие с которым люди имеют общие физические характеристики независимо от их расовой, этнической или культурной принадлежности. Эти характеристики обеспечивают одинаковые материальные потребности и требуют поведения, понятного любому другому человеку. Все культурные различия сводятся к нескольким

не очень существенным характеристикам.

Х

Хабарлама ағылш. *Message* – қарым-қатынасты жүзеге асыру мақсатындағы ақпарат пен идея. Х. символдардан тұрады, ауызша, жазбаша немесе визуалды бола алады.

Хронемика ағылш. *Chronemics* – уақыттың бейвербалды қарым-қатынаста қолданылуы. Қатынас үшін сөз, қимыл, кейіп, ара-қашықтықпен қоса уақыт та негізгі фактор болып табылады. Уақытты қабылдау және оны қолдану бейвербалды қатынастың бір бөлшегі саналады және де әр мәдениетте ерекше айырмашылықтары байқалады. Мыс., Африка ауылдарында жиналыс барлық тұрғындар жиналған кезде ғана басталады. АҚШ–та маңызды кездесуге кешіксеңіз, бұл іске қызығушылығыңыздың жоқтығын корсетеді және де серіктесіңізді кеміту дегенді білдіреді. Ал Латын Америкасында 45 минутке кешігу үйреншікті жай саналады. Сондықтан да коммуникация өзге мәдениеттің уақытты қолдану ерекшеліктерін білмеулеріне байланысты сәтсіз аяқталуы мүмкін.

Сообщение англ. *Message* – информация, идея, ради которой осуществляется коммуникация. С. состоит из символов, может быть устным, письменным или визуальным.

Хронемика англ. *Chronemics* – использование времени в невербальном коммуникативном процессе. Для общения время является таким же важным фактором, как слова, жесты, позы, дистанция. Восприятие и использование времени – часть невербального общения, существенно отличающая в разных культурах. Так, общие собрания в африканских деревнях начинаются только после того, как соберутся все жители. В США, если вы опаздываете на важную встречу, это оценивается как отсутствие интереса к делу и оскорбление для партнера, в Латинской Америке опоздать на 45 минут – обычное дело. Коммуникация может быть неуспешной и закончиться неудачно из-за незнания особенностей использования времени в другой культуре.

Ы

Ым-ишарат ағылш. *Gestures* – адамның күйін, қалауын, затқа деген, өзге бір адамға, белгілі бір

Жесты англ. *Gestures* – различного рода движения тела, рук или кистей рук, сопровож-

жағдайға деген қатынасын білдіретін адам денесінің, қолының не саусақтарының түрлі қимылдауы. Ым-ишарат ерікті және еріксіз, мәдени анықталған және физиологиялық бола алады. Ым-ишараттардың көп бөлігі мәдени **шартталынған**, олар таңба болып келеді және келісілген сипатқа ие болып табылады. Ым-ишараттар *иллюстрациялаушы ишараттар, модалды ишараттар, және салттық ишараттар* болып бөлінеді.

дающие речь человека и выражающие состояния человека, его отношение к собеседнику, другому лицу, к какому-то событию или предмету. Ж. могут быть произвольными и непроизвольными, культурно обусловленными и физиологичными. Большая часть Ж. культурно обусловлена, они являются символами и носят договорной характер. Выделяются *жесты-иллюстраторы, конвенциональные жесты, модалные жесты, ритуальные жесты*.

I

Ішкі мәдениеттік қарым-қатынас (*тұлғааралық қарым-қатынас*) ағылш. *Intracultural Communication* – бір мәдениеттік ортаға жататын адамдар арасында болатын қарым-қатынас.

Внутрикультурная коммуникация (*межличностная коммуникация*) англ. *Intracultural Communication* – коммуникация, которая происходит между людьми одной и той же культурной среды.

Э

Экономикалық бейімделу ағылш. *Economic adaptation* – жұмыстың бар болуы, онымен және өзінің кәсіби жетістіктерінің деңгейімен, осының нәтижесі ретінде жаңа мәдениетте өзінің дәулеттілігімен қанағаттанушылық.

Экономическая адаптация англ. *Economic adaptation* – наличие работы, удовлетворенность ею и уровнем своих профессиональных достижений и как следствие, своим благосостоянием в новой культуре.

Эмоциялық күй ағылш. *Emotional state* – адамның өмір сүру барысында пайда болатын психикалық жағдайы және ол адамның мінез-құлқын, қылықтарын айқындайды. Көңіл-күйі

Эмоциональное состояние англ. *Emotional state* – психическое состояние, которое возникает в процессе жизни человека и определяет его поведение. Человек, переживающий положи-

арқасында басыңқы мәдениет арасында өзіндігін – сәйкестігін сактайды. Бір қоғамда бірге өмір сүру Э.қ.к. және мәдени жетістіктермен алмасуға әкеледі.

Этникалық сәйкестілік
ағылш. *Ethnic Identity* – жеке тұлғаның әлеуметтік сәйкестілігінің бір бөлігі, нақты бір этникалық топқа жататындығын пайымдау. Осының көмегімен ол өз халқының идеалдары және стандарттарымен арақатынасын анықтайды, сонымен бірге басқа халықтарды өз халқына ұқсас және ұқсас емес деп бөледі. Соңында өз халқының, мәдениетінің қайталанбастығы, бірегейлігі айқындалады және зерделінеді. Алайда Э.с. – бұл тек қана этникалық топқа тиесілі екендігі сезіну ғана емес, сондай-ақ соның құрамындағы орнының маңыздылығының бағалануы. Сонымен қатар ол адамның өзіндік қалыптасуына үлкен мүмкіншіліктер туғызады. Бұл мүмкіншіліктер этникалық топпен эмоционалды байланыс орнатуға және де оған деген адамгершілік міндеттемелерге сүйенеді.

Этномәдени стереотиптер
ағылш. *Ethnocultural stereotypes* – қандай да бір халыққа немесе оның мәдениетіне тән типтік қырлардың *жинақталған* көріністері.

этому сохраняют свою идентичность среди доминирующей культуры. Совместное существование в рамках одного общества приводит к М.к. и обмену культурными достижениями.

Этническая идентичность
англ. *Ethnic Identity* – осознание человеком своей принадлежности к определенной этнической общности. С помощью Э.и. он соотносит себя с идеалами и стандартами своего этноса и разделяет другие народы на похожих и непохожих на свой этнос. В результате выявляется и осознается уникальность и неповторимость своего этноса, культуры. Кроме того, Э.и. – оценка значимости членства в ней. Она предоставляет человеку широкие возможности для самореализации, которые, в свою очередь, опираются на эмоциональные связи с этнической общностью и моральные обязательства по отношению к ней.

Этнокультурные стереотипы
англ. *Ethnocultural stereotypes* – обобщенные представления о типичных чертах, характерных для какого-либо народа или его культуры.

Этнорелятивизм ағылш. *Ethnorelativism* – мәдени айырмашылықтарды қалыпты және жағымды құбылыс ретінде қабылдап, соған бейімделу кезеңінен өтіп, тұлғаның мәдениаралық қалыптасуды жетік білуімен аяқталуы мүмкін.

Этноцентризм ағылш. *Ethnocentrism* – өзінің этникалық қауымдастығы туралы және өз мәдениеті басқа мәдениеттерге қарағанда басым деген ұстанымдар жиынтығы (Э. Холл, 1976). Оның байқауынша, әртүрлі мәдениеттер өзінің мүшелерін қоршаған әлемнің белгілі аспектілеріне аз не көп көңіл бөлуіне бағдарлайды. Қарым-қатынастың вербалды және бейвербалды элементтерінің арасалмағы әр мәдениеттерде әртүрлі болып келеді. Басқаша айтқанда, контекстке аса мән беретін мәдениеттер бар, және контекст мәні маңызды емес мәдениеттер де бар, яғни жоғары *контексті* және *төмен контексті мәдениеттер* бар.

Этнорелятивизм англ. *Ethnorelativism* – принятие культурных различий как чего-то неизбежного и позитивного, проходит через адаптацию к ним и может завершиться формированием межкультурной компетентной личности.

Этноцентризм англ. *Ethnocentrism* – совокупность представлений о собственной этнической общности и ее культуре как о главной, значимой по отношению к другим (Э. Холл, 1976). По наблюдению Э. Холла, разные культуры, в которых соотношение вербальных и невербальных элементов общения разное, «программируют» своих членов акцентировать внимание на тех или иных аспектах окружающего мира, придавая им большее или меньшее значение. Существуют культуры, в которых контекст значим, и, наоборот, культуры, в которых значение контекста не имеет особого значения, это *высоко-* и *низкоконтекстуальные культуры*.

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ҚҰЗІРЕТТІЛІГІНІҢ ДАМУ МОДЕЛІ

М. Беннет алғашқы болып мәдениаралық қарым-қатынас құзіреттілігінің негізгі бөліктерін теңдестіретін модель ойлап тапты. Ол өз үлгісін **мәдениаралық сенсетивтілік** үлгісінің дамуы деп атайды. М. Беннет мәдениаралық сенсетивтілікті «неғұрлым жарастыра алатын, дамитын мәдени айырмашылықтар» деп түсіндіреді, яғни, мәдени айырмашылықтарды мойындамаудан бастап мойындауға дейін және сол айырмашылықтарды мақұлдай отырып, сол айырмашылықтар аясында өзіндік «Менді» сақтау, қатыссыз мәдени шынайылықтармен біріге отырып, керек кезінде олардан бөліне білу.

М. Беннеттің үлгісі мәдениаралық сенсетивтіліктің алты сатысын ұсынады. Алғашқы үш сатысы дамудың этноцентристік кезеңін, ал қалған үш сатысы – этнорелятивистік дамуды тізбелеп көрсетеді.

1. *Мойындамау*. Неғұрлым қате этноцентристік кезең жалпы мәдени айырмашылықтардың бар екендігін мойындамаудан басталады. Бұл кезеңдегі адамдар физикалық немесе психологиялық тұрғыда басқа мәдени топтардан жекеленген болуы мүмкін немесе мұндай айырмашылықтардан алшақтану үшін немесе тасалану үшін физикалық немесе әлеуметтік кедергілерді қозғай алуы мүмкін.

2. *Қорғаныс*. Этноцентризмнің екінші кезеңінде адам мәдени айырмашылықтардың бар екендігін мойындауы мүмкін, бірақ ол өзін ол айырмашылықтардан қорғайды, себебі, айырмашылықтар қауіпті «Мен» ретінде ұғынылады. Көп адамдар бұл кезеңде басқаларды жазғыра отырып, олармен қарым-қатынастан сақтана жүреді.

3. *Кеміту*. Этноцентризмнің үшінші кезеңі мәдени айырмашылықтардың бар екендігін мойындаумен байланысты, бірақ, сонымен қатар, олардың жеке өмірде әсері аз екендігін немесе өзі үшін маңызы жоқтығын көрсетумен байланысты. («Барлық адамдар бірдей, сондықтан мен не үшін айырмашылықтар жайында ойлауым керек?»).

4. *Қабыл алу*. Бұл бөліктің бірінші кезеңінде мәдени айырмашылықтар мойындалып қана қоймай, сонымен қатар сыйластықпен қаралады. Сыйластық мынадай деңгейлерде көрінеді: бірінші, мәдени айырмашылықтардың әртүрлі іс-әрекеттер манифестациялары деңгейінде, одан соң әртүрлі мәдениет өкілдері ұстанатын мәдени құндылықтар деңгейінде.

5. *Бейімделу*. Этнорелятивистік дамудың бұл сатысында индивидтер өздері мойындайтын мәдени айырмашылықтарға бейімделе бастайды және басқа мәдениет адамдарымен қарым-қатынас жасайтын

жаңа дағдылар ойлап таба бастайды. Осындай дағдылардың бірі – *эмпатия* – басқа адамның эмоциясы мен қайғысын өзін сол адамның орнына қоя отырып түсіне білу. Екінші дағды пікір алмасу түсінігіне байланысты. Жеке адам пікір алмасу (көпшіліктік) философиясын өзінің құндылықты, пікірді және жағдайды қалай түсінеді солай қабылдайды. Олар бұл жағдайда айырмашылықтар мен көпшіліктіктер туралы өз түсініктерін қамтитын ойша мәдени контекстерді құрастырады. Пікір алмасу бұл мағынада *бимәдениеттілік* және *көпмәдениеттілік* терминдерімен тығыз байланысты.

6. *Интеграция*. Этнорелятивизмнің соңғы кезеңі пікір алмасу көрінетін контекст аясы арқылы философия және саналы түсінік тұрғысынан мәдени айырмашылықтарды бағалау қабілетіне байланысты. Айырмашылықтар бір жеке мәдени ұстаным негізінде емес, көпшіліктік және контекст негізінде бағаланады. Бұл ықпалдастық деңгей құрамдалған маргиналдылыққа әкелуі мүмкін. Мұнда жеке адамдар ойша әртүрлі мәдени жүйелер шегінің ішінде өмір сүре алады. Сонымен қатар, олар бұл мәдени жүйелерге бірдей дәрежеде қосылып және әлеуметтік контекстке сәйкес олардан шыға алады.

М. Беннеттің үлгісі ширақ, себебі мұнда жай ғана бастапқы, ортаңғы және соңғы кезеңдер туралы айтып қана қоймай, сонымен қатар, әр кезеңде кездесетін өзгерістер туралы да айта кеткен. Бұл модельді кесте арқылы да көрсетуге болады.

ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС МОДЕЛЬДЕРІ (ҮЛГІЛЕРІ)

ӨЗДІГІНЕН, НЕМЕСЕ АЙНАЛМА ҮЛГІДЕГІ ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС – өздігінен, немесе айналма үлгідегі тұлғааралық қарым-қатынас алушыға жіберушіден хабар беру үрдісі қана болмай, біріншісі ақпаратты кодпен жазатын, екіншісі ақпаратты табатын үрдіс. Бұл үлгінің маңызды элементі кері байланыс болып табылады. Бұл – алушының жіберушіге бағытталған жауабына деген реакциясы болып табылады. Кері байланыстың кіріспесі коммуникацияның шеңбер түрлі сипатын көрнекі етіп көрсетеді: қатынасты жіберуші және алушылар дәйекті түрде ауысады. Сызық тәрізді айналма үлгі коммуникацияны суреттеу тәрізді бұл бас-аяғы болатын дискретті актердің қатары, және де оларда маңызды фигура қатынастың жіберушісі болып табылады, ол өйткені мәлімет алушының реакциясына тәуелді болады. Сондықтан да олар салыстырмалы түрде трансакциялық үлгілер болып есептеледі. Мәдениаралық коммуникацияның спецификасын түсіну және сипаттау үшін көбіне айналма үлгіні қолдану қажет. Ол мынадай элементтерден тұрады: (көз) жіберуші – кодтау – қатынас – канал – қайта кодтау – алушы – кері байланыс. Бұл үрдісте тиімді коммуникацияға әр түрлі қытықтар, «шулар» кедергі келтіреді. Тиімді қарым-қатынас, жіберілген ақпараттың бастапқы мәнімен сәйкес түсінікті болу қажеттілігімен сипатталады. Сондықтан да коммуникация бұл – тек қана ақпараттың жіберілуі ғана болмай, оның түсінуі де қажет екенін білуіміз керек.

ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ СЫЗЫҚТЫ ҮЛГІСІ – үлгілердің ішінде анағұрлым кең таралған сызықты үлгі, себебі қарым-қатынасты әрекет ретінде қарастырады, мұнда хабарлама жіберуші жоспарлар мен сезімдерді хабарламаның арнайы түріне айналдырып қандай да бір каналдарды (сөйлеу, жазбаша хабарлама және т.б.) пайдалана отырып қабылдаушыға жібереді. Егер хабарлама қабылдаушыға түрлі «шулар» мен кедергілерден өтіп жетсе, онда қарым-қатынас ұтымды өтті деп есептеуге болады. Қарым-қатынас кезінде бұл модель бірқатар маңызды кезеңдерге назар аудартады. Бұл – қабылдаушы реакциясына хабарлама қабылданған канал әсері. Осылайша, сүйгендігін мойындау жазбаша хаттан оқыған мен телефоннан естігеннен, көзбе көз айту әлдеқайда басқаша. Сызықты үлгі «шу» мен кедергілердің хабарламаны бұрмалайтынына назар аудартады. Бұларға физикалық та (адамдарға толы ғимараттар), психологиялық та (олар хабарламаны

орынды қабылдауға кедергі келтіретін адамның физикалық және эмоционалды күйімен байланысты) кедергілер жатады. Әйткенмен, бұл үлгінің де кемшілігі жоқ емес, кемшілігі – қарым-қатынасты жіберушіден қабылдаушыға жеткізілетін бір бағытты қарым-қатынас деп қарауы. Сондықтан бұл үлгі жазбаша қарым-қатынасқа тән, сонымен қатар қабылдаушы ықпал ету нысаны ретінде қарастырылатын бұқаралық ақпарат құралдарының ықпалына да жақсы келеді.

ТҮЛҒААРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ ТРАНСАКЦИЯЛЫҚ ҮЛГІСІ – бұл үлгі қарым-қатынас иелерінің екі жақты бідей қабылдау және жіберу үдерісінен тұратындығын қарастырады. Себебі уақыттың әрбір нақтылы кезеңдерінде, біз басқа адамның хабарламасын алып және қайта кодтау мүмкіндігіне иеміз, сонымен қатар алып қана қоймай, оған қарсы әсер ету және дәл осы уақытта басқа адам сіз жіберген хабарламаны алып оған жауап қайтара да алады. Осылайша, қарым-қатынас актін алдын ала өтіп және соңынан еретін жайттардан айырып алу мүмкін емес. Бұл үлгі қарым-қатынастың қатынасты адамдардың ылғи байланысу нәтижесінде құрылатынын көрсететін үдеріс екендігіне назар аудартады. Дәл осы үлгі сызықты үлгіге қарағанда қарым-қатынас барысын анағұрлым жақсы сипаттайды.

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС ТЕОРИЯЛАРЫ

ӘЛЕУМЕТТІК КАТЕГОРИЯЛАР МЕН ЖАҒДАЙЛАР ТЕОРИЯСЫ – бұл теория үшін қарым-қатынас үдерісіндегі рөлдер, таптаурындар мен үлгілердің мәні, яғни, өзара түсіністік пен әлеуметтік сананың негізін құрайтын қабылдау механизмінің элементтері маңызды болып табылады. Әлеуметтік санадан әлеуметтік категорияланудың іргелі когнитивті үдерісі ұғынылады. Бұл топ мүшелерін жағымды қабылдауға және де осы топ мүшелерінің басқа адамдарға деген жағымсыз қатынасына алып келеді. Сонымен бірге өзі жататын топтың ықпалымен қалыптасатын адамның өзі өзі бағалауы өте маңызды болып табылады. Басқа топ өкілдерімен кездесу кезінде «қарым-қатынастық үйрету» болады, яғни басқа адаммен қатынас орнату. Ол өзіміздің қазіргі үлгі мен таптаурындарымыздан анықталынады. Біздің әңгімелесушіні бағалауымыз негізінде лингвистикалық стратегия анықталынады, яғни әңгімелесу үшін қатынас стилі мен мүмкін тақырыптар таңдалынады.

БЕЙІМДЕЛУ ТЕОРИЯСЫ – американдық зерттеуші Я. Ким еңбектерінде игерілген. Бұл теория шет жерге аз мерзімге келген және сол жерде ұзақ мерзімде тұратын адамның бөгде мәдениетке деген бейімделу динамикасын қарастырады. Бұл теорияның бастапқы орны, бұл бейімделу – адамның біртіндеп және өспелі түрде жаңа ортаға, жаңа қарым-қатынасқа бауыр басу күрделі үдеріс ретінде бекіту болып табылады. Осындай өзара әрекеттесудегі динамика – бейімделген өсу динамикасы деп аталады. Ол «екі қадам алғажәне бір қадам артқа адымдау»қағидасына сәйкес болады. Мәдениаралық дағдарыс байланысы бейімделу үдерісін ұзартады. Бейімделудің ойдағыдай болуына бірнеше шарттар қажет. Оларға жаңа ортамен қарым-қатынасқа түсу (қарым-қатынастың жиілігі, жақсы көңіл-күй), шет тілдерді білу, оң себепті уәж, түрлі шараларға қатысу, бұқаралық ақпарат құралдарына қол жету.

ҚАҚТЫҒЫС (КИКІЛЖІҢ) ТЕОРИЯСЫ – қатынас кедергілерін сипаттайды. Бұл теория кикілжінді әр мәдениет ережелерімен реттелініп отыратын әлеуметтік қимылдың формасы, қалыпты әрекет деп санайды. Сонымен кикілжіннің әрбір мәдениетте өз үлгісі бар. Өкілдері кикілжіннің себебіне көп назар аударатын, ережелердің бұзылуын сезгіш, көбіне кикілжінді реттеу кезінде түйсікке сүйенетін мәдениеттер кездеседі. Бұл – ұжымдық мәдениеттер. Жеке мәдениеттер кикілжінді реттеудің тура әдісін жөн көреді.

«МАҒЫНАЛАРДЫ КООРДИНАТИВТІ БАСҚАРУ ЖӘНЕ ЕРЕЖЕЛЕР ТЕОРИЯСЫ» – адами қарым-қатынас әлі де болса кемеліне жетпеген, сондықтан толық және мінсіз өзара түсінушілік – ол әлі қол жете қоймаған идеал. Коммуникация актілерінің барлығында белгілі мақсат болмағандықтан, өзара түсінушілікке жету маңызды емес болып келеді. Координацияға жету мақсатқа айналады, ал бұл болса олардың қатысушыларына түсінікті қарым-қатынаста ғана мүмкін. Сонымен қатар белгілі контексте мағыналарын басқару және олардың жеке интерпретациясы болады. Берілген қарым-қатынаста қабылданған ережелер қаншалықты әлеуметтік екені маңызды емес, бұл ережелердің коммуникацияға қатысушылардың әрқайсысының санасында өзара мәмілеге келгені маңызды.

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ КОНСТРУКТИВИСТІК ТЕОРИЯСЫ – барлық адамдарда ерекше когнитивті жүйе болады. Соның көмегімен ол басқалардың сөздері мен әрекеттерін нақ-

ты және тиянақты түсіндіре алады. Мәдениет адамның жеке даму сызбасына әсер ететіндіктен, әр түрлі мәдениет өкілдерінде қабылдаудың әр түрлі көзқарастары мен мүмкіншіліктері қалыптасады. Инкультурация нәтижесінде адам басқа мәдениет өкілдерінікінен ерекшеленетін әлемге деген көзқарасты иеленеді. Осыдан келіп қарапайым және күрделі болып келетін адамның когнитивтік санасы қалыптасады. Ол өз кезегінде жеке коммуникативтік мінез-құлықтарға және бейімделген стратегияларға әсер етеді.

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ РИТОРИКАЛЫҚ ТЕОРИЯСЫ – ол тек дербес айырмашылықтарды талдап қоймай, сонымен қатар үлкен топтардың құрамын анықтайды. Бұл теорияның бөлігі болып қарым-қатынастың белгілі жағдайларына хабарламалардың бейсаналы бейімделуінің талдауы табылады.

ӘР ТҮРЛІ ХАЛЫҚТАРДАҒЫ БЕЙВЕРБАЛДЫ ҰМ-ИШАРА АЙЫРМАШЫЛЫҚТАРЫНЫҢ МЫСАЛДАРЫ³

Голландияда әйтеуір бір ақымақтықты меңзеп, сұқ саусағыңызбен ми тұсыңызды айналдырсаңыз, сізді ешкім ұға қоймайды. Себебі, ол жақта бұл ұм біреу өте тапқыр ойды айтты дегенді білдіреді (В Голландии нас не поймут, если повернуть указательным пальцем у виска, что подразумевается, например, у русских какую-то глупость, ненормальность. Этот жест у голландцев, напротив, означает, что кто-то сказал очень остроумную фразу).

Өзі жайлы сөз қозғағанда, еуропалық өз кеудесін көрсетсе, жапондық мұрнын көрсетеді (Говоря о себе, европеец показывает рукой на грудь, а японец – на нос).

АҚШ-та сұқ саусақ пен бас бармақты қоса дөңгелетіп жасаған «нөл» таңбасы «барлығы дұрыс», «барлығы о'кей» дегенді білдіреді; Жапонияда бұл ұм жай ғана «ақша» дегенді, ал Францияда нөлді білдіреді. Португалия мен бірнеше елдерде бұл ұм әдепсіздік ретінде қабылданатын білдіреді (В США знак «ноль», образованный большим и

---

³ Публикуется по: <http://www.addere.ru/re3.htm> (перевод составителей словаря)

указательным пальцами, означает, что «все в порядке, нормально», «все о'кей»; в Японии этот же жест означает просто «деньги», во Франции – ноль, в Португалии и некоторых других странах этот знак воспринимается как неприличный).

Итальяндық пен француз бір идеяны ақымақтық деп санаса, айналасындағыларға анық қылып басын тоқылдатады екен; неміс шапалақпен өз маңдайын ұру арқылы: «Сен есіңнен адасқаннан саумысың», – дегенді ишарат етеді екен; ал британдық немесе испандық дәл осы ымды көрсету арқылы өз-өзіне қаншалықты риза екенін білдіретін көрінеді (Итальянец или француз, если считает какую-либо идею глупой, выразительно стукнет по своей голове; немец, шлепая себя ладонью по лбу, как бы говорит: «Да, ты с ума сошел», в то время как британец или испанец этим жестом показывает довольство собой).

Егер голландық сұқ саусағын жоғары көтере, өз маңдайын өзі ұрса, онда ол сіздің ақылыңызды жоғары бағаландықтың белгісі. Ал егерде саусағы қаптал жаққа бағытталса, есінен адаса бастағандықтың белгісі деп біліңіз (Если голландец, стуча себя по лбу, вытягивает указательный палец вверх, это означает, что он по достоинству оценил наш ум. Палец же в сторону указывает, что слегка «поехала крыша»).

Неміс таң қалғандығын білдіру үшін қабағын көтерсе, дәл осы ишарат ағылшындарда шүбәланып қарауды көрсетсе керек (Немец в знак восхищения чьей-то идеей поднимает вверх брови. У англичанина тот же жест означает крайний скептицизм).

Француз бір нәрсеге қайран қалғанда, үш саусағының ұшын түйістіріп, оны ерніне тигізе, иегін сәл көтеріп, назды сүйісті ауаға ұшырып жібереді екен. Егер де ол сұқ саусағымен мұрнын ұқаласа, демек сізге «бұл жерде шикілік бар», «абай болыңыз», «бұл адамдарға сенуге болмайды» деген белгі беріп жатыр деп біліңіз (Когда француз чем-то восхищен, он соединяет кончики трех пальцев, подносит их к губам и, высоко подняв подбородок, посылает в воздух нежный поцелуй. Если же он потирает указательным пальцем основание носа, то это означает, что он предупреждает: «Здесь что-то нечисто», «Осторожно», «Этим людям нельзя доверять»).

Еуропалықтар араласу барысында оң қол мен сол қолдың айырмашылығына аса мән бермейді. Десек те, Таяу Шығыста бұнымен абай

болған жөн, мәселен, бұл елдерде сол қолмен біреуге ас, ақша немесе сыйлық ұсынуға болмайды, себебі исламда сол қол таза емес деп саналады (Европейцы в общении не придают особой роли левой или правой руке. Но нужно быть осторожным на Ближнем Востоке: нельзя кому-либо протянуть еду, деньги или подарок левой рукой, этим можно нанести оскорбление собеседнику, так как у тех, кто исповедует ислам, она считается нечистой).

Итальяндықтарда сұқ саусақпен мұрынды қағу «абай бол, алда қауіп күтіп тұр, олар бірдемені ойластырып жатыр» дегенді білдіреді. Нақ осы ишарат Голландияда «мен маспын» немесе «сен массың» дегенді мензесе, Англияда астыртын жұмысты немесе құпия сырды білдіреді екен (Постукивание итальянцем указательным пальцем по носу означает: «Берегитесь, впереди опасность, они что-то замышляют»). Этот же самый жест в Голландии означает: «Я пьян» или «Ты пьян», в Англии – конспирацию и секретность).

Жапондықтан визит карточкасын алғандай болсаңыз, оны сол арада оқып, ұғып алғаныңыз абзал. Егер сіз оны дереу қалтаңызға сала салсаңыз, осы әрекетіңізбен жапондықты адам құрлы көрмегеніңізді білдіресіз (Приняв от японца визитную карточку, следует сразу же прочитать ее и усвоить. Если вы положите ее в карман, вы тем самым сообщите японцу, что его считают неважным человеком).

АҚШ, Италияда саусағыңызды арлы-бері қимылдату арқылы жеңіл айыптаушылықты, айбатты немесе айтқанға бағынуды білдіресіз. Голландияда бұл ишарат бас тартуды білдерді. Голландияда сөгісті ыммен бірге білдіру керек болса, сұқ саусақпен басқа жақтан басқа қарай меңзейді/көрсетеді (Движение пальца из стороны в сторону в США, Италии может означать легкое осуждение, угрозу или призыв прислушаться к тому, что сказано. В Голландии этот жест означает отказ. Если надо жестом сопроводить выговор, указательным пальцем водят из стороны в сторону около головы).

Африканың кейбір елдерінде күлкі – көңілінің көтерілуінің емес, таңырқаудың, абыржып, сасып қалудың белгісі екен (В некоторых странах Африки смех – это показатель изумления и даже замешательства, а вовсе не проявление веселья).

Іскерлік кездесулер кезінде келесі елдерде адамдарды атымен атауға болады:

- Австралияда, себебі қарым-қатынаста формалдылық, ресмилік танытылмайды (в Австралии, так как отсутствие формальностей является правилом в этой стране);
- Қытайда, себебі қытайлықтардың есімі әрі тегі болып табылады (в Китае, так как у китайцев имя – это одновременно и фамилия).

Қытайда ешқашан кездесу иесіне қымбат сыйлықтар ұсынбаңыз, өйткені олар дәл сол деңгейде жауап бере алмаса, өздерін қорланған адам сезінеді екен (никогда не предлагайте дорогие подарки хозяевам встречи в Китае, так как, если они не могут ответить взаимностью, то почувствуют себя униженными).

Визит картасы сыйластықты білдіреді:

- Жапонияда жұмыскердің визит картасының болу-болмауы жұмыс берушіге байланысты екен (в Японии наличие визитной карточки у служащего зависит от его работодателя);
- Тайваньда визит картасы дәреже мен мәртебесін сипаттайды (на Тайване она характеризует ранг и статус лица).

Жапонияда жұмыс жасау барысында келесі ережелерді сақтануыңыз жөн:

- ешкімге тиемеңіз (не прикасаться к кому-либо);
- тамақ жейтін таяқшаларды күріштің ішінде қалдырмаңыз (не оставляйте палочки для еды в рисе);
- сізді ресторандық шақырған адамдарды сол ресторандардан қымбат ресторандарға шақырмаңыз (не приглашать людей в более дорогие рестораны, чем те, куда пригласили Вас).

Бірқатар елдерде түске аса мән беріледі. Кәрістерде адамның есімін қызылмен жазу, оның о дүниелігін білдіреді (Обильные завтраки неуместны везде, за исключением США, так как именно американцы и изобрели эти завтраки).

Өзге халықтарда қалыптасып кеткен ишараттар кейбір елдерде әдепсіздік болып есептелінеді (В ряде стран общепринятые у других народов жесты являются непристойными):

- «о'кей» белгісі – Бразилияда (знак «о'кей» - в Бразилии);
- иықтан қатты қағу – Швейцарияда (сильное похлопывание по плечу – в Швейцарии);
- сол қолмен қандай да бір әрекеттер ету – Араб елдерінде (какие-либо действия левой рукой – в арабских странах).

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ-ОРЫС ТЕРМИНДЕРІНІҢ КӨРСЕТКІШІ

Акультурация	Акультурация
Ақиқат өмір	Реальный мир
Ассимиляция	Ассимиляция
Аттракция	Аттракция
Аттракцияның ішкі факторлары	Внутренние факторы аттракции
Аттракцияның сыртқы факторлары	Внешние факторы аттракции
Аффилиация қажеттілігі	Потребность в аффилиации
Әдет-ғұрып	Обычай
Әлемнің мәдени бейнесі (ӘМБ)	Культурная картина мира (ККМ)
Әлемнің тілдік бейнесі (ӘТБ)	Языковая картина мира (ЯКМ)
Әлеуметтену	Социализация
Әлеуметтік-мәдени бейімделу	Социокультурная адаптация
Әлеуметтік сәйкестілік, әлеуметтік сәйкестіндіру	Социальная идентичность
Бейвербалды қарым-қатынас	Невербальная коммуникация
Бейімделу	Адаптация
Бейімделушілік	Адаптивность
Вербалды мінез-құлық	Вербальное поведение
Грайс постулаттары	Постулаты Грайса
Ғұрыптар	Нравы
Дәстүр	Традиция
Декодтау	Декодирование
Дж. Личтің максималары	Максимы Дж. Лича
Диффамация (жала)	Диффамация
Ережелер	Правила
Жалған наным	Предрассудок
Жоғары контекстілі қарым-қатынас	Высококонтекстная коммуникация
Инкультурация	Инкультурация
Интеграция	Интеграция
Кеміту	Умаление
Кеңістіктегі жақындық	Пространственная близость
Кері байланыс	Обратная связь
Кері даму (толықтай өзгеру)	Обратное развитие (полное изменение)
Кинесика	Кинесика

Кодтау	Кодирование
Конвенциалды ым-ишара	Конвенциональные жесты
Қақтығыс	Конфликт
Қарым-қатынас каналдары	Каналы коммуникации
Қарым-қатынас стилі	Стиль общения
Қарым-қатынас үдерісі	Процесс коммуникации
Қарым-қатынастық үйлесімділік	Коммуникативная совместимость
Қарым-қатынастың аспаптық стилі	Инструментальный стиль общения
Қарым-қатынастың аффективті стилі	Аффективный стиль общения
Қарым-қатынастың вербалды құралдары	Вербальные средства коммуникации
Қарым-қатынастың мәнгерлі, тиянақты және ықшамды стильдері	Искусный, точный и сжатый стили коммуникации
Қарым-қатынастың жағдаяттық стилі	Ситуационный стиль коммуникации
Қарым-қатынастың тұлғалық стилі	Личностный стиль коммуникации
Қосалқы мәдениет (микромәдениет)	Субкультура (микрочультура)
Қосмәдениеттілік	Бичульчурализм
Құндылық категориясы	Категория ценности
Маргинал	Маргинал
Маргиналдану	Маргинализация
Мәдени антропология	Кульчурная антропология
Мәдениаралық қарым-қатынас	Межкульчурная коммуникация
Мәдениаралық қарым-қатынастық күзіреттілік (МҚК)	Межкульчурно-коммуникативная компетентность (МКК)
Мәдениет	Кульчура
Мәдениетке қарсы қарым-қатынас	Контркульчурная коммуникация
Мәдени диффузия	Кульчурная диффузия
«Мәдени көзілдірік»	«Кульчурные очки»
Мәдени кірмелер	Кульчурные заимствования
Мәдени құндылықтар	Кульчурные ценности

Мәдени релятивизм	Культурный релятивизм
Мәдени сәйкестілік	Культурная идентичность
Мәдени шок	Культурный шок
Мәдениеттің жаһандануы	Глобализация культуры
Мимика, бет қимылы	Мимика
Модалды ым-ишараттар	Модальные жесты
Мораль (ғибрат)	Мораль
Мультимәдениеттілік	Мультикультурализм
Норма (қағида)	Норма
Окулистика	Окулистика
Оқшаулау	Изоляция
Өзара түсінісу	Взаимопонимание
«Өзге» (бөгде, бөтен)	«Чужой»
Плюрализм	Плюрализм
Проксемика	Проксемика
Психологиялық бейімделу	Психологическая адаптация
Салт	Обряд
Салттық ым-ишарат	Обрядовые (ритуальные) жесты
Сәйкестілік	Идентичность
Сегрегация (шеттетушілік)	Сегрегация
Сенсорика	Сенсорика
Сепарация	Сепарация
Сепир -Уорф болжамы	Гипотеза Сепира-Уорфа
Симпатия	Симпатия
Тән ажарлығы	Физическая привлекательность
Теріске шығару	Отрицание
Төмен контекстілі қарым-қатынас	низкоконтекстная коммуникация
Тұлғааралық аттракция	Межличностная аттракция
Тұлғааралық қарым-қатынас	Межличностная коммуникация
Тұлғалық сәйкестілік	Индивидуальная идентичность
Ұжымдық сәйкестілік (біз-сәйкестік)	Коллективная идентичность (мы-идентичность)
Ұқсастық факторы	Фактор сходства
Физикалық әмбебаптылық	Физический универсализм
Хабарлама	Сообщение
Хронемика	Хронемика
Ым-ишарат	Жесты
Ішкі мәдениеттік қарым-қатынас	Внутрикультурная коммуникация

Экономикалык бейімделу	Экономическая адаптация
Эмоциялык күй	Эмоциональное состояние
Эмпатия	Эмпатия
Этникааралык карым-катынас	Межэтническая коммуникация
Этникалык сәйкестілік	Этническая идентичность
Этномәдени стереотиптер	Этнокультурные стереотипы
Этнорелятивизм	Этнорелятивизм
Этноцентризм	Этноцентризм

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС САЛАСЫНДАҒЫ ОРЫС-ҚАЗАҚ ТЕРМИНДЕРІНІҢ КӨРСЕТКІШІ

Адаптация	Бейімделу
Адаптивность	Бейімделушілік
Акультурация	Акультурация
Ассимиляция	Ассимиляция
Аттракция	Аттракция
Аффективный стиль общения	Қарым-қатынастың аффективті стилі
Бикультурализм	Қосмәдениеттілік
Вербальное поведение	Вербалды мінез-құлық
Вербальные средства коммуникации	Қарым-қатынастың вербалды құралдары
Взаимопонимание	Өзара түсінісу
Внешние факторы аттракции	Аттракцияның сыртқы факторлары
Внутренние факторы аттракции	Аттракцияның ішкі факторлары
Высококонтекстная коммуникация	Жоғары контекстілі қарым-қатынас
Гипотеза Сепира-Уорфа	Сепир-Уорф болжамы
Глобализация культуры	Мәдениеттің жаһандануы
Декодирование	Қайта кодтау
Диффамация	Диффамация (жала)
Жесты	Ым-ишарат
Идентичность	Сәйкестілік
Изоляция	Оқшаулау
Индивидуальная идентичность	Тұлғалық (дербес) сәйкестілік
Инкультурация	Инкультурация
Инструментальный стиль общения	Қарым-қатынастың аспаптық стилі
Интеграция	Интеграция
Искусный, точный и сжатый стили коммуникации	Қарым-қатынастың мәнерлі, тиянақты және ықшамды стильдері
Каналы коммуникации	Қарым-қатынас каналдары
Категория ценности	Құндылық категориясы
Кинесика	Кинесика
Кодирование	Кодтау

Коллективная идентичность (мы-идентичность)	Ұжымдық сәйкестілік (біз-сәйкестік)
Коммуникативная совместимость	Қарым-қатынастық үйлесімділік
Конвенциональные жесты	Конвенциалды ым-ишара
Контркультурная коммуникация	Мәдениетке қарсы қарым-қатынас
Конфликт	Қақтығыс
Культура	Мәдениет
Культурная антропология	Мәдени антропология
Культурная диффузия	Мәдени диффузия
Культурная идентичность	Мәдени сәйкестілік
Культурная картина мира (ККМ)	Әлемнің мәдени бейнесі (ӘМБ)
Культурные заимствования «Культурные очки»	Мәдени кірмелер «Мәдени көзілдірік»
Культурные ценности	Мәдени құндылықтар
Культурный релятивизм	Мәдени релятивизм
Культурный шок	Мәдени шок
Личностный стиль коммуникации	Қарым-қатынастың тұлғалық стилі
Максимы Дж. Линча	Дж. Линчтың максималары
Маргинал	Маргинал
Маргинализация	Маргиналдану
Межкультурная коммуникация	Мәдениаралық қарым-қатынас
Межкультурно-коммуникативная компетентность (МКК)	Мәдениаралық-қарым-қатынастық күзіреттілік (МҚК)
Межличностная аттракция	Тұлғааралық аттракция
Межличностная коммуникация	Тұлғааралық қарым-қатынас
Межэтническая коммуникация	Этникааралық қарым-қатынас
Мимика	Мимика, бет қимылы
Модальные жесты	Модалды ым-ишараттар
Мораль	Мораль (ғибрат)
Мультикультурализм	Мультимәдениеттілік
Невербальная коммуникация	Бейвербалды қарым-қатынас
Низкоконтекстная коммуникация	Төмен контекстілі қарым-қатынас
Норма	Норма (қағида)
Нравы	Ғұрыптар
Обратное развитие (полное изменение)	Кері даму (толықтай өзгеру)

Обратная связь	Кері байланыс
Обряд	Салт
Обрядовые (ритуальные) жесты	Салттық ым-ишарат
Обычай	Әдет-ғұрып
Окулистика	Окулистика
Отправитель (источник)	Жіберуші (жіберуші көздер)
Отрицание	Теріске шығару
Плюрализм	Плюрализм
Постулаты Грайса	Грайс постулаттары
Потребность в аффилиации	Аффилиация қажеттілігі
Правила	Ережелер
Предрассудок	Жалған наным
Проксемика	Проксемика
Пространственная близость	Кеңістіктегі жақындық
Процесс коммуникации	Қарым-қатынас үдерісі
Психологическая адаптация	Психологиялық бейімделу
Реальный мир	Ақиқат өмір
Сегрегация	Сегрегация (шеттетушілік)
Сенсорика	Сенсорика
Сепарация	Сепарация
Симпатия	Симпатия
Ситуационный стиль коммуникации	Қарым-қатынастың жағдаяттық стилі
Сообщение	Хабарлама
Социализация	Әлеуметтену
Социальная идентичность	Әлеуметтік сәйкестілік, әлеуметтік сәйкестендіру
Социокультурная адаптация	Әлеуметтік-мәдени бейімделу
Стиль общения	Қарым-қатынас стилі
Субкультура (микрокультура)	Қосалқы мәдениет (микромәдениет)
Традиция	Дәстүр
Умаление	Кеміту
Фактор сходства	Ұқсастық факторы
Физическая привлекательность	Тән ажарлығы
Физический универсализм	Физикалық әмбебаптылық
Хронемика	Хронемика
«Чужой»	«Өзге» (бөгде, бөтен)
Экономическая адаптация	Экономикалық бейімделу
Эмоциональное состояние	Эмоциялық күй

Эмпатия

Этническая идентичность

Этнокультурные стереотипы

Этнорелятивизм

Этноцентризм

Языковая картина мира

Эмпатия

Этникалық сәйкестілік

Этноәдени стереотиптер

Этнорелятивизм

Этноцентризм

Әлемнің тілдік бейнесі

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС САЛАСЫНДАҒЫ ОРЫС-АҒЫЛШЫН ТЕРМИНДЕРІНІҢ КӨРСЕТКІШІ

Адаптация	Adaptation
Адаптивность	Adaptability
Аккультурация	Acculturation
Ассимиляция	Assimilation
Аттракция	Attraction
Аффективный стиль общения	Affective Communication Style
Бикультурализм	Biculturalism
Вербальное поведение	Verbal behavior
Вербальные средства коммуникации	Verbal Means of Communication
Взаимопонимание	Understanding
Внешние факторы аттракции	External Factors of Attraction
Внутренние факторы аттракции	Internal Factors of Attraction
Высококонтекстная коммуникация	High context communication
Гипотеза Сепира-Уорфа	The Sapir-Whorf hypothesis
Глобализация культуры	Globalization of Culture
Декодирование	Decoding
Диффамация	Defamation
Жесты	Gestures
Идентичность	Identity
Изоляция	Isolation
Индивидуальная идентичность	Personal identity
Инкультурация	Enculturation
Инструментальный стиль общения	Instrumental communication style
Интеграция	Integration
Искусный, точный и сжатый стили коммуникации	Skillful, accurate and concise communication styles
Каналы коммуникации	Communication channels
Категория ценности	Category of value
Кинесика	Kinesics
Кодирование	Coding
Коллективная идентичность (мы-идентичность)	Collective identity, or we communicative
Коммуникативная совместимость	Communicative compatibility

Конвенциональные жесты	Conventional gestures
Контркультурная коммуникация	Countercultural communication
Конфликт	Conflict
Культура	Culture
Культурная антропология	Cultural Anthropology
Культурная диффузия	Cultural diffusion
Культурная идентичность	Cultural identity
Культурная картина мира (ККМ)	Cultural worldview
Культурные заимствования	Cultural borrowings
«Культурные очки»	«Culture lenses»
Культурные ценности	Cultural values
Культурный релятивизм	Cultural relativism
Культурный шок	Culture shock
Личностный стиль коммуникации	Personal communication style
Максимы Дж. Линча	G.Leech's maxims
Маргинал	Marginal
Маргинализация	Marginalization
Межкультурная коммуникация	Intercultural Communication
Межкультурная сенситивность	Cross-cultural sensitivity
Межкультурно-коммуникативная компетентность (МКК)	Intercultural communicative competence (ICC)
Межличностная аттракция	Interpersonal attraction
Межличностная коммуникация	Interpersonal Communication
Межэтническая коммуникация	Interethnic communication
Мимика	Facial expression
Модальные жесты	Modal gestures
Мораль	Morality
Мультикультурализм	Multiculturalism
Невербальная коммуникация	Non-verbal communication
Низкоконтекстная коммуникация	Low Context communication
Норма	Norm
Нравы	Morals
Обратное развитие (полное изменение)	Regression (complete change)
Обратная связь	Feedback
Обряд	Ritual
Обрядовые (ритуальные) жесты	Ritual gestures

Обычай	Custom
Окулистика	Oculistics
Отрицание	Denial
Плюрализм	Pluralism
Постулаты Грайса	The Gricean postulates
Потребность в аффилиации	Need for affiliation
Правила	Rules
Предвзгляд	Prejudice
Проксемика	Proxemics
Пространственная близость	Spatial proximity
Процесс коммуникации	Communication process
Психологическая адаптация	Psychological adaptation
Реальный мир	The real world
Сегрегация	Segregation
Сенсорика	Sense perception
Сепарация	Separation
Симпатия	Sympathy
Ситуационный стиль коммуникации	Situational communication style
Сообщение	Message
Социализация	Socialization/Socialisation
Социальная идентичность	Social identity
Социокультурная адаптация	Sociocultural adaptation
Стиль общения	Communication style
Субкультура(микрокультура)	Subculture (microculture)
Традиция	Tradition
Умаление	Impairment
Фактор сходства	Factor of similarity
Физическая привлекательность	Physical attractiveness
Физический универсализм	Physical universalism
Хронемика	Chronemics
«Чужой»	«Other»
Экономическая адаптация	Economic adaptation
Эмоциональное состояние	Emotional state
Эмпатия	Empathy
Этническая идентичность	Ethnic identity
Этнокультурные стереотипы	Ethnocultural stereotypes
Этнорелятивизм	Ethnorelativism
Этноцентризм	Ethnocentrism
Языковая картина мира	Linguistic/Language worldview

МӘДЕНИАРАЛЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС БОЙЫНША ҒЫЛЫМИ ЖӘНЕ ОҚУ ӘДЕБИЕТІ

1. Агеев В.С. Межгрупповое взаимодействие: социально-психологические проблемы. – М.: Изд.-во МГУ, 1990.
2. Агеев В.С. Психология межгрупповых отношений. – М., 1983.
3. Андреев А. Л. «Мы» и «Они»: отношение россиян к другим странам мира // Обновление России: трудный поиск решений. – М., 1996.
4. Андреева Г.М. Атрибутивные процессы в условиях совместной деятельности // Общение и оптимизация совместной деятельности. – М., 1987.
5. Антонов В.И., Ямпилова З.С. Проблема стереотипов как один из барьеров в контексте коммуникации культур// Россия и Запад: диалог культур. Вып. 7. – М., 1999.
6. Арутюнян Ю.В. Россияне. – М., 1994.
7. Аухадиева З.Ж. Аудармашыларды дайындауда мәдениетаралық қарым-қатынас күзiреттiлiгiнiң алатын орны // ҚазҰУ хабаршысы. Филология сериясы = Вестник КазНУ. Сер. филологическая. – 2011. – № 3. – 300-302 бб.
8. Аухатова Н. Көп тiлдi бiлген кемдiк көрмейдi // Атырау, 2007. – 1 сәуiр. – 2 б.
9. Байбурун А.К. Ритуал в традиционной культуре. – Спб., 1993.
10. Балтинь А. Отражение эффекта видеотренинга на уровне когнитивных навыков // Человек. Общение. Жилая среда/ Под ред. Ю. Орна и Т. нийта. –Таллин, 1986.
11. Белянка О.Е., Трушина Л.Б. Русские с первого взгляда. – М., 1996.
Биркенбил В. Язык интонации, мимики, жестов: Пер. с нем. – СПб., 1997.
12. Бодалев А.А. Психология межличностного общения. – Рязань, 1994.
13. Бодалев А.А. Психология общения. – Воронеж, 1996.
14. Болдырев В.Е. Введение в теорию межкультурной коммуникации. Курс лекций / В.Е. Болдырев. – М.: Русский язык. Курсы, 2010. – 144 с.
15. Брудный А. Понимание и общение. – М., 1989.
16. Бурганов А.Х. Откуда и куда идешь, Россия? – М., 1996.
17. Ван Дейк Т.А. Язык. Познание. Коммуникация. – М., 1989.

18. Вацлавик П., Бивин Дж., Джексон Д. Психология межличностных коммуникаций. – СПб., 2000.
19. Введение в этническую психологию / под ред. Ю.П. Платонова. – СПб., 1995.
20. Введенская Л.А., Павлова Л.Г. Культура и искусство речи. – Ростов-на-Дону, 1996.
21. Все об этикете. Книга о нормах поведения в любых жизненных ситуациях. – Ростов-на-Дону, 1995.
22. Галочкина Е.А. «Пусть меня научат...» Межкультурная коммуникация в учебной аудитории// Россия и Запад: диалог культур. Вып. 5. – М., 1998.
23. Гачев В.Д. Национальные образы мира: Америка в сравнении с Россией и славянством. – М., 1997.
24. Глаголев В.С., Бирюков Н.И. и др. Межкультурная коммуникация в условиях глобализации/ В.С. Глаголев, Н.И. Бирюков, Н.Н. Зарубина, Т.В. Зонова, А.Н. Самарин, М.В. Силантьева: учебное пособие. – М.: Проспект, 2010. – 216 с.
25. Глобальные проблемы и общечеловеческие ценности. – М., 1990.
26. Глобальные проблемы и перспективы цивилизации. – М., 1993.
27. Гойхман Я., Надета Т.М. Основы речевой коммуникации. – М., «ИНФРА-М», 1998.
28. Головлева Е.Л. Основы межкультурной коммуникации: учебное пособие / Е.Л. Головлева. – Ростов н/Д: Феникс, 2008. – 224 с.
29. Горелов И.Н., Енгальчев В.Ф. Безмолвной мысли знак: Рассказы о невербальной коммуникации. – М., 1991.
30. Грановская Р.М., Крижанская Ю.С. Творчество и преодоление стереотипов. – СПб., 1994.
31. Гришаева Л.И., Цурикова Л.В. Введение в теорию межкультурной коммуникации. – М., 2008.
32. Громов М.Н. Вечные ценности русской культуры // Вопросы философии. – 1994, № 1.
33. Грушевицкая Г.Д. Основы межкультурной коммуникации. – М., 2003.
34. Грушевицкая Т.Г., Попков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации: учебник для вузов / под ред. А.П. Садохина. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 352 с.
35. Гулевич О.А., Безменова И.К. Атрибуция: общее представление, направление исследований, ошибки. – М., 1998.

36. Динамика культуры: теоретико-методологические аспекты. – М., 1989.
37. Динамика ценностей населения реформируемой России. – М., 1996.
38. Дробижева Л.М. Этническое самосознание русских в современных условиях // Советская этнография.–1991, № 1.
39. Еемеерен Ф.Х., Гроотендорст Р. Аргументация, коммуникация, ошибки.– Спб., 1992.
40. Жукова И.Н., Лебедько М.Г. и др. Словарь терминов межкультурной коммуникации / И.Н. Жукова, М.Г. Лебедько, З.Г. Прошина, Н.Г. Юзевфович / под ред. М.Г. Лебедько и З.Г. Прошиной. – М.: ФЛИНТА: Наука, 2013. – 632 с.
41. Здравомыслов А.Г. Социология конфликта. – М., 1996.
42. Землянова Л.М. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества. Толковый словарь терминов и концепций. – М.: Изд-во МГУ, 1999.
43. Землянова Л.М. Современная американская коммуникативистика. – М., 1995.
44. Зинченко В.Г., Зусман В.Г. и др. Словарь по межкультурной коммуникации. Понятия и персоналии // В.Г. Зинченко, В.Г. Зусман, З.И. Киринозе, Р.П. Рябов. – М.: Флинта: Наука, 2010. – 136 с.
45. Знаков В.В. Понимание в познании и общении. – Самара, 1998.
46. Игенова А. Қазақ тілінің лексикасын мәдениетаралық қатынас негізінде оқыту // Қазақ тілі сабақтары = Уроки казахского языка. – 2009. – № 3. – 36-37 бб.
47. Игнатов А. Евразийство: поиск новой культурной идентичности // Вопросы философии, 1995, № 6.
48. Иконникова Н.К. Механизмы межкультурного восприятия // Социологические исследования. – 1995, № 4.
49. Ионин Л.Г. Основания социокультурного анализа. – М., 1996.
50. Ионин Л.Г. Социология культуры: путь в новое тысячелетие. – М., 2000.
51. Исмайлова О.А. Шет тілін оқыту үрдісінде студенттердің мәдениетаралық қарым-қатынас біліктілігін қалыптастырудың маңызы // Қазақстан мектептеріндегі шетел тілдері = Иностранные языки в школах Казахстана. – 2009. – № 3. – 11-13 бб.
52. История ментальностей. Историческая антропология. – М., 1996.
53. Кавтарадзе Д. Л. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения. – М., 1998.

54. Касьянова К. О русском национальном характере. – М., 1994.
55. Қиманова Л.Б. Мәдениаралық қарым-қатынастағы дәйектеме: қазіргі қазақ әліпбиі туралы көзқарастар (дәйектемелік талдау): Филол. ғылымд. мамандығы бойынша философия д-ры (PhD) акад. дәрежесін алу үшін дайынд. дис. автореф. (10.00.00) / Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық ун-ті. – Алматы, 2010. – 31 б.
56. Клакхон К. Зеркало для человека. Введение в антропологию. – СПб., 1998.
57. Ковалев В.И. Мотивы поведения и деятельности. – М., 1988.
58. Козлова Н.Н. Введение в социальную антропологию. – М., 1996.
59. Конечкая В. П. Социология коммуникации. – М., 1997.
60. Коул М. Культурно-историческая психология. – М., 1997.
61. Кочетков В.В. Психология межкультурных различий. – Саратов, 1988.
62. Кроник А.А., Кроник Е.А. Психология человеческих отношений. – М., 1998.
63. Кузин Ф.А. Культура делового общения. Практическое пособие. – М., 1996.
64. Куликова Л.В. Межкультурная коммуникация: теоретические и прикладные аспекты. На материале русской и немецкой лингвокультуры: Монография. – Красноярск: РИО КГПУ, 2004.
65. Культура: теории и проблемы. – М., 1995.
66. Культурология. XX век. Энциклопедия: В 2 т. – СПб., 1999.
67. Курбатов В.И. Искусство управлять общением. – Ростов-на-Дону, 1997.
68. Лабунская В.А. Экспрессия человека: общение и межличностное познание. – Ростов-на-Дону, 1999.
69. Ларченко С.Г., Еремин С.Н. Межкультурное взаимодействие в историческом процессе. – Новосибирск, 1991.
70. Лебедева Н. Введение в этническую и кросс-культурную психологию. – М., 1999.
71. Леонтович О.А. Россия и США. Введение в межкультурную коммуникацию: Учеб. пособие. – Волгоград: Перемена, 2003. – 399 с.
72. Леонтович О.А. Введение в межкультурную коммуникацию: Учебное пособие. – М.: Гносис, 2007. – 368 с.
73. Леонтьев А.А. Психология общения. – М., 1997.

74. Мархинина В., Удалова И. Межнациональное общество: состояние, динамика, взаимодействие культур. – Новороссийск, 1996.
75. Межкультурная коммуникация. Сборник учебных программ. – М.: Изд-во МРПУ, 1999.
76. Межуев В.М. О национальной идее // Вопросы философии. – 1997, № 12.
77. Ментальность России. – М., 1997
78. Михайлова Л.И. Социология культуры. – М., 1999.
79. Мишина И.А. и др. становление современной цивилизации. – М., 1995.
80. Морфология культуры: структура и динамика. – М., 1994.
81. Муравлёва Н.В. Понимание и интерпретация фактов чужой культуры// Россия и Запад: диалог культур. Вып. 7. – М., 1999.
82. Муханбекқызы Л. Кірме сөздер – мәдениетаралық қарым-қатынастың жемісі // ҚазҰУ хабаршысы. Филология сериясы = вестник КазНУ. Сер. филологическая. – 2009. – № 4. – 235-237 бб.
83. Национальные отношения и этнические конфликты. – М., 1993.
84. Никишенков А.А. Из истории английской этнографии. Критика функционализма. – М., 1986. 69. Николаичев Б.О. Будь лицом: ценности гражданского общества. – М., 1995.
85. Ночевник М.Н. Психология общения и бизнес. – М., 1995.
86. Нурбекова Г.Ж. Мәдениетаралық қарым-қатынасқа үйретуде мәдениетаралық қарым-қатынастың лингвистикалық және психологиялық ерекшеліктерін ескерудің маңызы // «Қайнар» университетінің хабаршысы = Вест. ун-та «Қайнар». – 2009. – № 4/2. – 116-118 б. – Библиог.: 3 атау.
87. Оконешникова А.П. Межэтническое восприятие и понимание людьми друг друга. – Пермь, 1999.
88. Павловская А.В. Россия и Америка. Проблемы общения культур. – М: Изд-во МГУ, 1998.
89. Павловская А.В. Стереотипы восприятия России и русских на Западе// Россия и Запад: диалог культур. Вып. 1. – М., 1994.
90. Пелипенко А.А., Яковенко И.Г. Культура как система. – М., 1997.
91. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг. – М.: Изд-во МГУ, 1989.
92. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – Киев, 2001.
93. Проблемы культурной идентичности. Материалы международного теоретического семинара в Казани. – Казань, 1998.

94. Пругченков А.С. Тренинг коммуникативных умений. – М., 1993.
95. Психологический практикум. Межличностные отношения. Методические рекомендации. – СПб., 1996.
96. Рёш О. Проблема стереотипов в межкультурной коммуникации// Россия и Запад: диалог культур. Вып. 6. – М., 1998.
97. Роджерс К. Эмпатия // Психология эмоций. – М., 1984.
98. Розенберг М. Эффективное общение без принуждения. – М., 1996.
99. Россия и Европа: тенденции развития на пороге третьего тысячелетия. – М., 1995.
100. Россия между Европой и Азией: евразийский соблазн. – М., 1993.
101. Россия на рубеже веков. – М., 2000.
102. Рот Ю., Коптельцева Г. Встречи на грани культур. – Калуга, 2001.
103. Руденский Е.В. Основы психотехнологии общения менеджера. – М.: ИНФРА-М; Новосибирск: НГАЭиУ, 1997.
104. Русские: этносоциологические очерки. – М., 1992.
105. Русский народ: Его обычаи, обряды, предания, суеверия и поэзия. – Иркутск: Вост.-Сиб. изд.-во, 1992.
106. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация: Учебное пособие. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2010. – 288 с.
107. Садохин А.П. Введение в теорию межкультурной коммуникации: учебное пособие / А.П. Садохин. – М.: КНОРУС, 2013. – 256 с. – (Бакалавриат).
108. Садохин А.П. Этнология. – М., 2000.
109. Садохин А.П. Этнология: Учебный словарь. – М., 2001.
110. Садохин А.П., Грушевицкая Т.Г. Этнология. – М., 2000.
111. Садырбаева А.З., Кагазбаев Ж. Мәдениетаралық қарым-қатынас аясында шетел тілін оқытудың кейбір мәселелері // Этюды молодых: «Казахстан в XXI веке: образование, наука, общество». Материалы IX ежегод. междунар. науч. конф. студ. и магистр., аспирантов и соискателей (30.03.2010). В 2-х томах / под ред.: Б.М. Бесбаевой, С.А. Жакишевой. – Алматы, 2010. – 2-т. – 556-563 б. – Библиогр.: 5 атау. УДК 378(574)(063) Э-938
112. Сайбекова Н.У. Мәдениетаралық қарым-қатынас және аударма // Абай атындағы ҚазҰПУ-дың хабаршысы. Филология ғылымдары сериясы = Вестн. КазНПУ им. Абая. Сер. филол.науки. – 2011. – № 2. – 19-22 б.-Библиогр.: 8 атау.

113. Саймкулова Ш.О. Мәдениетаралық қатысымдық біліктілікті қалыптастыруда жеке тұлғаға бағытталған тәсілдің ерекшелігі// Қазақстан мектептеріндегішетел тілдері=Иностранные языки в школах Казахстана. – 2009. – №3. – 16-19 б.
114. Сепиашвили Е.Н. Межкультурная коммуникация: Учебно-практическое пособие.– М., МГУТУ, 2009.
115. Сергеев А.М. Коммуникации в культуре. – Петрозаводск, 1996.
116. Сидоренко Е.В. Мотивационный тренинг. – Спб., 2000.
117. Сикевич З.В. Национальное самосознание русских. – М., 1996.
118. Сикевич З.В. Социология и психология национальных отношений. – Спб., 1999.
119. Ситарам К.С., Когделл Р.Т. Основы межкультурной коммуникации // Человек. – 1992, № 2-5.
120. Скрыпник В.И. Новая российская цивилизация. – М., 1997.
121. Смелкова З. С. Деловой человек: культура речевого общения. Пособие и словарь-справочник. – М., 1997.
122. Соколов А.В. Введение в теорию социальной коммуникации. – Спб., 1996.
123. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. – М., 1998.
124. Соловьева О.В. Обратная связь в межличностном общении. – М., 1992.
125. Сорокин Ю.А. Этническая конфликтология. – Самара, 1994.
126. Социальные конфликты. – М., 1996.
127. Стернин И.А. Коммуникативное поведение в структуре национальной культуры // Этнокультурная специфика языкового сознания. – М., 1996.
128. Стефаненко Т.Г. Этнопсихология.– М., 1999.
129. Султанбеков Ш. Еліміздегі саяси тұрақтылықтың негізі // Алматы ақшамы. – 2008. – 23 қазан (№ 121). – 5б.
130. Сухарев В.А., Сухарев М.В. Психология народов и наций. – Донецк, 1997.
131. Таратухина Ю.В., Авдеева З.К. Деловые и межкультурные коммуникации: учебник и практикум для академического бакалавриата / Ю.В. Таратухина, З. К. Авдеева. – М.: Издательство Юрайт, 2015. – 000 с. – Серия : Бакалавр. Академический курс.
132. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 2000.
133. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация: (Учеб. пособие) – М.: Слово/Slovo, 2008. – 264 с. ISBN 978-5-387-00069-0.

134. Трансформирующееся общество: цели и пути.– М., 1996.
135. Тулекова М.Қ., Басимова Г.С. Мәдениетаралық қарым-қатынаста, адамдардың бір-бірімен түсіністігін арттыруда вербалды емес қарым-қатынас құралдарын білудің маңызы // Тәуелсіз Қазақстан – біздің тағдырымыз = Независимый Казахстан – наша судьба: Қазақстан Республикасы Тәуелсіздігінің 20 жылдығына арналған халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары (4-6 желтоқсан 2011 ж.) / жауапты ред. Ш. Әмірбеков. – Семей, 2011. – 127-128 б. УДК 323(574)(063)Т 29.
136. Филиппов В.Н. Человек в концепции современного научного познания: Учеб.пособие по антропологии. – Барнаул: Изд-во БГПУ, 1997.
137. Холл Э. Как понять иностранца без слов. – М., 1995.
138. XX век. Многообразие. Противоречивость. Целостность. – М., 1996.
139. Ценности и символы национального сознания в условиях меняющегося общества. – М., 1994.
140. Цуканова Е.В. Психологические трудности межличностного общения. – Киев, 1985.
141. Ширшов И.Е. Динамика культуры. – М., 1990.
142. Школа диалога культур. Основы программы. – Кемерово, 1992.
143. Шмидт Р. Искусство общения: Пер. с нем. – М., 1992.
144. Этнические стереотипы поведения / Под ред. А.К. Байбурина. – Л., 1985.
145. Ядов В.А. Социальная идентичность личности.– М., 1994.
146. Яницкий О.Н. Индустриализм и инвайроментализм: Россия на рубеже культур // Социс.– 1994, № 3.
147. Яновский Р.Г. Поиск народной идеи// Социс. – 1997. – № 5.
148. Agryle M. The psychology of interpersonal behavior. Harmondsworth, 1983.
149. Allport G.W. The nature of prejudice. Garden City, N. Y., 1958.
150. Asante M.K., Gudykunst W.B. (Eds.). Handbook of International and Intercultural Communication. Newbury Park, 1989.
151. Asante M.K., Newmark E., Blake C.A. Handbook of intercultural communication. Beverly Hills/London, 1979.
152. Bennet M. Basic concepts of intercultural communication. Selected Readings. Yarmouth, 1998.
153. Birdwhistell R.L. Kinesics and context. Philadelphia, 1970.
154. Brislin R.W., Cushner K., Cherrie C. Intercultural interactions. Beverly Hills, 1986.

155. Brislin R.W., Yoshida T. Intercultural Communication Training: An Introduction. Thousand Oaks, 1994.
156. Clyne M. Inter-Cultural Communication at Work: Cultural Values in Discourse. Cambridge, 1994.
157. Condon J.C., Yousef F.S. An introduction to intercultural communication. Indianapolis, 1975.
158. Cushner K., Brislin R.W. Intercultural interactions. London, 1995.
159. Dodd C. Dynamics of intercultural communication. Boston, 1998.
160. Driven R., Putz M., Jager S. Intercultural communication. Bern, 1994.
161. Eilers F-J. Communicating between cultures. Manila, 1992.
162. Ferraro G. The cultural dimension of international business. New Jersey, 1998.
163. Ferraro G. The Cultural Dimensions of International Business. Englewood Cliffs, 1990.
164. Fischer H-D, Merrill J.C. International and intercultural communication. N. Y., 1976.
165. Geertz C. Dichte Beschreibung. Beitrage zum Verstehen Kultureller Systeme. Frankfurt / M. 1987.
166. Geertz C. The interpretation of cultures. N. Y., 1993.
167. Giordano Ch., Dougoud R. C., Kappus E-N. Interkulturelle Kommunikation in Nationalstaat. Freiburg, 1998.

Интернет-ресурс:

<http://www.immi.se/intercultural/>

МАЗМҰНЫ

Кіріспе	3
Негізгі терминдер мен ұғымдар	7
Мәдениаралық қарым-қатынас күзiреттiлiгiнiң даму моделдерi	60
Тұлғааралық қарым-қатынас модельдерi (үлгiлерi).....	62
Мәдениаралық қарым-қатынас теориялары	63
Әр түрлi халықтардағы бейвербалды ымдардың айырмашылықтарының мысалдары	65
Мәдениаралық қарым-қатынас саладағы қолданылатын қазақ-орыс терминдерiнiң көрсеткiшi	69
Мәдениаралық қарым-қатынас саладағы қолданылатын орыс-қазақ терминдерiнiң көрсеткiшi	73
Мәдениаралық қарым-қатынас саладағы қолданылатын орыс-ағылшын терминдерiнiң көрсеткiшi	77
Мәдениаралық қарым-қатынас пәнi бойынша ғылыми және оқу әдебиет тiзiмi	80

Оқу басылымы

**МӘДЕНИАРАЛЫҚ
ҚАРЫМ-ҚАТЫНАС
ҚАЗАҚША-ОРЫСША ТЕРМИНДЕР
ОҚУ СӨЗДІГІ**

Құрастырушылар:

Мәдиева Г.Б.

Сейітметова Ж.Р.

Мәмбетова М.М.

Мәдиева Д.Б.

Редакторы

Компьютерде беттеген және
мұқабасын көркемдеген *Ғ. Қалиева*

ИБ №9290

Басуға 25.03.2016 жылы қол қойылды. Пішімі 60x84 ¹/₁₆.
Көлемі 5,62 б.т. Офсетті қағаз. Сандық басылыс. Тапсырыс №.

Таралымы 50 дана. Бағасы келісімді.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің
«Қазақ университеті» баспа үйі.

050040, Алматы қаласы, әл-Фараби даңғылы, 71.

«Қазақ университеті» баспа үйі баспаханасында басылды